Ч. 20. Львôвъ 15. (27.) Жовтня 1876. Годъ III.

Выходитъ 1 и 15. кождого мѣсяця.

Предплата:
на годъ . 4 зр.
на пôвъ г. 2 зр.
на кварталъ 1 зр.

ДРУГЪ

Редакція и адміністрація улиця Кракôвска ч. 19.

Неопечатанй реклямаціи приймаются на почтѣ безплатно, и увзглядняются лишь до 14 дней.

ПИСЬМО ЛІТЕРАТУРНЕ.

Кружокъ въ Львовѣ

ПЕТРѢИ И ДОБОЩУКИ.

Повѣсть Джеджалика въ 3. частяхъ.

(Часть III.)

(Конець.)

V.

Невеличкій.

Слѣдуючого дня рано пышно сходило сонце. На небѣ анй хмарочки. Въ густôмъ, зеленôмъ, березовôмъ гаю надъ Днѣстромъ весело щебетали пташки. Вѣтеръ вохкій, но теплый провѣвавъ деколи хитаючи галузками та стрясаючи зъ нихъ грубй краплй росы.

Вузкою, не добре убитою стежкою по лѣсѣ, штыльгукае на куляхъ жебручій дѣдъ. На нѣмъ одежа стара и подерта, — торба черезъ плечй, а костуръ въ руцѣ. Замурзане лице показуе молодого ще чоловѣка, а очи живо, но спокôйно озираются по сторонахъ.

Якъ на калѣку кривоногого иде ôнъ досыть скоро и безпечно. Наразъ задержуесь. На полянцѣ стежка щезла. Ôнъ ходитъ сюды й туды, щобы еѣ найти, но дармо. Наразъ побачивъ у лѣсѣ слѣды кôньскихъ копытъ. Уважно иде за тыми слѣдами добрый кусникъ. Заходитъ вкôнци надъ глубокій, темный яръ. Изъ яру вѣе холодомъ. Дѣдъ зжахнувся троха. Вкôнци зачавъ пильно вдивлятися въ глубь яру. На его обширнôмъ днѣ росли грубй, розлогй ôльхи, — межи ними була загороджена кошара, а въ тôй кошарѣ стояло повно коней.

Лячно стало дѣдикови, коли побачивъ тôлько худобы, безъ нйкого, такъ далеко въ лѣсѣ.

— То якихось злодѣѣвъ робота, сли не самого Невеличкого! шепнувъ ôнъ самъ до себе. Но де у чорта стежка? Якъ ту выдôстатися зъ лѣса?

И сказавши то, кинувъ ôдъ себе кулй и пустився що духу бѣчи въ тоту сторону, въ котрôй, якъ гадавъ, буде село, до котрого йшовъ.

Бувъ се Иванко, колишній слуга Петрѣя. Ôнъ и дотакъ служивъ у старои Петрѣихи. Не мало ôнъ причинився при слѣдствѣ до выкрытья убійцѣвъ Петрѣя. Но то не много на що здалося. Пошукуванья поліціи за Добощуками не довели до-нй-до-чого. Тогды Иванко выпросивъ собѣ у окружного судіи Болехôвского, п. Барановского, колишнёго шкôльного товариша Андрѣёвого, повномочіе до арештованья Добощукôвъ, денебудь бы ихъ подыбавъ, и самъ принявся слѣдити за ними. Два лѣта уже тративъ дармо часъ, ходивъ, пытавъ, — но годѣ було и слѣдъ ôткрыти по Добощукахъ. Старый дѣдъ Максимъ не знавъ и словомъ, де они обертаются, — бо пôсля страшнои смерти ихъ ôтця не показувалися бôльше у полонинѣ. Иванкови вкôнци пригадався Невеличкій. — Може ôнъ буде дещо знати про нихъ, — подумавъ собѣ. Но Невеличкого вышукати, була робота такожь не менше трудна, и хто знае, чи бувъбы Иванко здужавъ его вышукати, слибы случай не бувъ му допомôгъ. Ôнъ пôзнавъ го въ Долинѣ на ярмарку, видѣвъ го вразъ зъ Хаимомъ, продаючого конй и зачавъ пытати о мѣсце помешканя Хаима, думаючи, що при близкôмъ знакомствѣ Хаима зъ Невеличкимъ не тяжко буде ôдъ жида вывѣдатися про Невеличкого самого. Якійсь жидъ розповѣвъ му, де мешкае Хаимъ и додавъ заразомъ, що той другій, зъ мѣщаньска убраный, его спôльникъ, панъ Дараба. Троха то застановило Иванка. Може се не Невеличкій? насунулося ему на гадку, — но, погадавъ собѣ зновь: пробувавъ емь тôлько, — спробую й теперь ще разъ, — може ся що годѣ дôзнаю.

За порадою Бляйберга, що ôтъ часу катастрофы въ Жидачовѣ такожь пробувавъ у Петрѣихи, перебрався ôнъ за дѣда жебручого, щобы не звернути на себе уваги Добощукôвъ, слибы случайно зъ ними стрѣтився.

Ось ôнъ уже выбѣгъ на край лѣса. Передъ нимъ безконечно широкй подôльскй ланы, — ôдъ пôвночи далеко бовванѣютъ сѣрй лысй горы. А на захôдъ сонця тягнеся проста, грудьёмъ укрыта дорога, надъ котровь генъ-генъ, мовь бовдуръ, стоитъ велика коршма. То мешканье Хаима. Туды Иванко поспѣшивъ.

Невеличкій, побачивши, що Хаима зловлено, дуже бувъ злый зъ разу, самъ не знаючи чого. Но небавомъ успокоився. Хаимъ зловленый, — запевно его ôддадутъ пôдъ судъ, — ôттамъ выкрутитися не такъ легко. А за той часъ Невеличкій, забравши всѣ грошй, драпне собѣ скоро и безпечно и здужае такъ сховатися, що Хаимъ въ разѣ увôльненья певно го не вынюхае.

Такій бувъ плянъ Невеличкого, коли, змученый идъ полудню другого дня повернувъ до Хаимовои коршмы. Ôнъ постановивъ сей часъ першои ночи уходити, бо знавъ що Хаимъ може все выговорити, — а тогды певне поліція рушится, щобы го зловити. Ôнъ велѣвъ прото Прокопови-Сенькови позамыкати добре браму, дверй, навѣть ôкна, не впускати въ коршму нйкого, — а самъ за той часъ лѣгъ спати, щобы набрати силъ до нôчнои подорожи. Сенькови того тôлько було й треба, Ôнъ поспѣшивъ до пивницй, скоро Невеличкій заснувъ, — за хвилю вынѣсъ ôттамъ грошй, а побачивши, що унести цѣлый котеликъ буде му на разѣ трудно, вынявъ зъ него троха грошей, а решту закопавъ въ тайнôмъ кутику на подвôрью. Заледво упорався съ товь роботовь, застукано до брамы.

— Гей, гей, отворѣтъ, — я маю съ паномъ Дарабою поговорити!

— Нема пана Дарабы дома, — ôтповѣвъ Сенько.

— Но, то я зачекаю! говоривъ дальше голосъ не перестаючи гримати.

— Ôнъ не скоро поверне! була ôтповѣдь.

— Отворѣть, — най бодай порцію горѣвки выпью, кричавъ голосъ, гримаючи що силы.

— Що за чортова мати? подумавъ собѣ Сенько, вылѣзъ на парканъ и поглянувъ ôттамъ на дѣда, що калатавъ до брамы. Бувъ то Иванко, — но Добощукъ не пôзнавъ его. Де ôнъ и подумавъ коли, щобы его ворогъ мôгъ го ажь ту подыбати? Но Иванко побачивши Сенька, ставъ мовь остовпѣлый. Ось и ôнъ, — шепнуло щось въ его души, — ось и цѣль твоя осягнена.

— А не пôдешь ты собѣ, ты голодрило, га? Ту не можь теперь ити!

— А то чому нѣ? пытавъ Иванко не своимъ голосомъ.

— Бо тому, що нѣ!

Пôсля того аргумента голова Сенька щезла зъ паркану, а Иванко що силы пустився бѣчи у село.

Бѣжитъ Иванко, та спотыкаеся, — на задъ себе на коршму оглядаеся. Но що се? Чи дôйстно, чи ему привидѣлося, що зъ ôконъ зачинае дымъ пробыватися? Поглянувъ ще разъ, — нѣ нема! Се вѣдай ёму привидѣлося. Бѣжитъ ôнъ дальше, не обзираючись. Оть уже и село передъ нимъ...

— Охъ, якъ я змучився! вышептавъ, ледво дышучи. Затримався, щобы ôдотхнути. Щось, мовь перло го оглянутися ще разъ на коршму. Боже! а се що? Коршмы не видати, лишь грубй, огромнй бовдурй сивого дыму, крôзь котрй зô споду величезными языками проблыскуе кровавый поломѣнь!

Иванко цѣлый одебелѣвъ зô страхи.

Зъ села гурмою высыпалися люде, надбѣгли й два жандармы, що случайно тамъ були, на Иванкôвъ покликъ. Но закимъ надстигли идъ коршмѣ, она уже, якъ то кажутъ, цѣлковито „попеломъ сѣла.“ По дорозѣ розказавъ Иванко жандармамъ свое дѣло до Добощукôвъ, — а заразомъ свое ôткрытье въ ярѣ.

— Такъ есть, — сказавъ жандармъ, — се або злодѣй, або повстанцй. На всякій разъ треба ихъ штучно зайти!

Надбѣгли идъ коршмѣ. Коло пожарища нй живого духа. Декуды въ купахъ попелу дотлѣваютъ недогарки делинъ. Изъ однои такои купы вытягли люде жердками чорного, напôвъ перепаленого трупа. Но сей трупъ, то не бувъ Сенько.

Се бувъ Невеличкій.

А Сенько пропавъ безъ слѣду.

VI.

Графъ Т...

Лишаючи страшне згарище на выключне посѣданье вѣтровн, що курбеливъ по полю попелами, — жандармы и селяне пôдъ проводомъ Иванка поспѣшили въ лѣсъ. Прийшовши надъ знаный намъ яръ оглянули жандармы докладно мѣсце, далѣ й конй въ кошарѣ. Було ихъ двадцять паръ, — а одинъ изъ жандармôвъ пôзнавъ, що они походятъ изъ стадныны барона Б.

— Боронъ Б..., бачится, повстанець, додавъ жандармъ. Перевартуймо ту нôчь. Они, сли прийдутъ по тоти конй, то певно въ ночи. А не буде нйкого, — то беремъ конй.

На тôмъ стало. Селяне узброилися порядными булавами и позасѣдали роздѣленй кругъ яру.

Змерклося. Густыми клубами пôднеслася изъ дна яру паморока и окрыла все сивою скатертью. Лишь тôлько й чути, що въ тôй непробитôй мрацѣ тупотятъ та гребутъ конй копытами на днѣ яру.

Но ось одинъ кôнь въ ярѣ заирзавъ. Потôмъ тихо. Говъ!... Десь далеко въ лѣсѣ заирзавъ другій, — далѣ кôлканадцять ихъ въ ярѣ, — и кôлька въ лѣсѣ. Ось дуднитъ земля.

— То повстанцй, — шепнувъ жандармъ, — злодѣй осторожнѣйшй.

Надъѣхали. Говорятъ щось межи собою.

— Ostrożnie, panowie, — tu jar głęboki! гудитъ, мовь котелъ, грубый басъ.

Жандармы пôзнали графа Т...

— Najlepiej będzie, jeżeli pozłazimy z koni i pieszo zejdziemy w tę przepaść. Pan znasz ścieżkę w dół, panie hrabio?

— Znam.

Ось они позлазили зъ коней и идутъ напомацки на берѣгъ яру.

— Musimy się zwijać, panowie, — гудитъ басъ гр. Т... Pan baron lada dzień otrzyma jakieś polecenia od głównej komendy narodowej.

— Въ имени права стôйте! роздалося наразъ передъ ними.

— Не важтеся и крокомъ въ задъ! загудѣло за ихъ плечми.

— Арештуемъ васъ въ имени найяснѣйшого монархи! почулося зъ бокôвъ.

Шляхта здеревѣла.

— Panowie, — ognia do nich! ревнувъ графъ Т...

Но „panowie“ зо страхи не знали, чи живй они, чи нѣ. А впрочѣмъ, — стрѣляй, а не знати куды.

Графъ Т... однакожь не чекавъ на нихъ. Ôнъ добувъ пистолетôвъ и звертаючися до великои, чорноп масы, що передъ нимъ бовванѣла, въ найбôльшôй лютости, почестувавъ еѣ двома выстрѣлами.

— Co za djabeł? крикнувъ, коли чорна маса не стогнала, не падала, но стояла собѣ спокôйно. Регôтъ кругъ него давъ му пôзнати, що той „djabeł“, то бувъ высоко зрѣзаный дубовый пень, котрый хоть утерпѣвъ ôдъ его героизму, однакожь такъ само не гадавъ падати, якъ Польща вставати.

Въ моментѣ графъ почувъ на собѣ крѣпкй руки.

— Poddaję się — крикнувъ.

— I my także! завторували всѣ герои пôдъ его комендою.

Пôдчасъ коли ихъ селяне розброювали, розложено огонь.

— Де панъ баронъ? пытавъ одинъ изъ жандармôвъ звязаного графа Т...

Графъ Т... гадавъ зъ початку „heroicznie“ мовчати, но далѣ подумавши, що коли уже находится въ рукахъ ряду, лѣпше зыскае, сли рядови прислужится, — и выдавъ крыѣвку.

На другій день жандармы зôбрали въ селѣ охочихъ парубкôвъ, казали имъ узброитися въ сокиры та косы, всадили на бароновыхъ таки коней и поѣхали идъ знаной намъ полянцѣ.

Но тамъ не застали уже нйкого. Баронъ съ повстанцями ще въ ночи ôдъѣхавъ.

Мы оставимъ тутъ нашихъ героѣвъ на всегда. Що они здѣлали, яка була судьба повстанья въ 63. — записане въ исторіи. Мы лишь коротко ту скажемъ, що графъ Т... пересидѣвъ цѣлый рôкъ у вязници, — потôмъ вернувъ до дому, но уже, яко запаленый австріакъ. Баронъ Б... съ своимъ ôддѣломъ перейшовъ за границю, — але тамъ гинутъ уже всякѝ слѣды. Вѣдай погибъ съ своими „wiarus-ами“, — а може ще й до нинѣ въ сибѝрскихъ копальняхъ проклинае свою долю, та свôй дурный розумъ, що не сидѣвъ дома тихо, але зъ добра розбрикався та захотѣвъ „Польщу будовати“.

А щожь Дозя?

Съ Дозею мы ще стрѣнемся при кôнци нашои повѣсти.

VII.

Добошевѝ скарбы.

Ленько, ôткрываючи Андрѣеви свое властиве имя (въ домѣ ôнъ до такъ уходивъ за Александра Рожнятовского), знавъ дуже добре, що выставляеся на велике небезпеченьство. Анужьно Андрѣй не буде въ нѣмъ видѣти приятеля, збавителя ôдъ того пустого, страшного житья, но убійцю свого ôтця?... Та гадка дуже ёго мучила. Щастьемъ зайшли высше описанѝ сцены, котрѝ не дозволили Андрѣёви розôбрати холодно цѣле дѣло, и, що бôльше, здѣлали Ленька майже спасителёмъ Андрѣевого житья, маючимъ право на его вдячнôсть.

Но помимо всёго того Ленько таки не успокоився. Ôнъ постановивъ занимати гадки Андрѣя такъ, щобы той не мавъ часу роздумувати подрôбно о его дѣлѣ. Кромѣ того старався всякими способами, нѝбы ôдъ нехочу, показати свôй поступокъ зъ минувшого вечера въ корыстнôмъ свѣтлѣ, выставити его, яко доказъ щирои приязни, яко нараженье власного житья и т. д. А по такôй бесѣдѣ переходивъ нагле самъ на найдразливший вопросъ его житья, на убійство Петрѣя. Ôнъ клявся, на чѣмъ свѣтъ стоитъ, що его рука чиста ôдъ крови, що се его братъ небôщикъ убивъ Петрѣя, и то нехотячи. Тыми способами старався задавити въ самôмъ зародѣ недовѣріе въ Андрѣёвôй души. Удало му ся то, хоть не цѣлковито. — Щожь, гадавъ Андрѣй, — ôнъ кленеся, що не ôнъ убивъ мого ôтця. Хто знае, — може то й правда! Но доказати того передъ судомъ ôнъ не потрафитъ, — томужь можу го все тримати, мовь на увязи, на тôмъ вопросѣ. Все ôнъ буде бачити надъ собою погрозу, — а то зновь не дозволитъ ёму ôтставати ôдъ мене, щобы не стягнувъ на себе мого гнѣву и — суду кримінального. А впрочѣмъ, — Христосъ го тамъ знае, — може й направду ôнъ поправився, — а на такій спосôбъ шкода бы було, щобы така голова пропадала въ криміналѣ. Дѣлаючи вразъ зо мновь може богато помочи справѣ народнôй. Его послѣдне нараженье себе самого за мене доказуе, що ôнъ таки ще не зôвсѣмъ злый чоловѣкъ.

Такъ роздумувавъ Андрѣй и постановивъ зачати дѣло. За кôлька день, упорядкувавши, що було треба дома, они выѣхали разомъ до Перегинска, щобы звидѣти Добошевѝ скарбы.

Андрѣй въ протягу кôлькохъ лѣтъ свого житья съ Дозею рѣдко коли бувавъ у своеи старои матери. Она сирота все сумувала, все побивалася, що „одного дня стратила мужа и сына“, — а коли Андрѣй въ ряды-годы завитавъ въ рôдну хату, то сама не знала, якъ го витати, якъ приймати, де помѣстити. Но чимъ разъ бôльше непокоила еѣ нужденна и зломана Андрѣёва подоба.

— Що тобѣ сынку? пытала-допытувала въ нёго жалôбница-ненька.

— Нѝчо, мамко, нѝчо! Трохамь нездоровъ, — але то не шкодитъ. Выжь знаете, менѣ зъ дитиньства такъ бувало.

— А щожь твоя панѣ? Чому нѝколи не завитае до насъ. Ци то у панôвъ такій звычай, що теща нѝколи не мае бачити невѣстки.

— Каже, мамко, що часу не мае, — господарство, тото... Але вже я еѣ разъ вытягну.

— А якже зъ невь поживаешь, сыночку?

— Добре, мамко, — чому нѣ, — знаете, житье все, якъ житье.

— Ой не все, небоже, — не все, — говорила мати. Она небога, може й дорозумѣвалася, що за червакъ точитъ серце еи сына, — та не смѣла му того казати, — „бо й щожь бы то помогло? Ще му лишь жалю бôльше завдамь“.

И отъ теперь ôнъ зновь зближався до Перегинска, до рôднои хаты. Але яка рôжниця була межи ёго теперѣшнымъ настроёмъ а колишнимъ! Бачилось, що съ ôтходомъ Дозѝ щезла всяка грыжа, всякій непокôй зъ Андрѣёвои душѝ. Давна быстрота его мысленья и пониманья вертала. Ôнъ не глядѣвъ уже такъ сумно и тужно на свѣтъ, не говоривъ такимъ прибитымъ голосомъ, — ставъ якійсь веселѣйшій, рѣзкій и здоровъ.

Но въ мѣру того, якъ вертавъ его давный спокôйный и ясный поглядъ на рѣчи, вставали въ души его новѝ пôдозрѣнья взглядомъ Ленька. Ôнъ чувъ то душею, що зближаесь идъ розвязцѣ тяжкои загадки свого житья, — чувъ, що теперь, въ его родиннôмъ селѣ вага его долѝ переважится, що ту ôткрыесь ему яснѣйша дорога на будучнôсть. Но при всѣмъ тôмъ ему бачилось, що присутнôсть Ленька якось стѣсняе свободный полетъ его волѝ. Якась дивна, ёму самому непонятна сила, ставила му передъ очи всю хитрôсть и злобу Ленька, и ôнъ уже самъ не знавъ, що дѣяти. „Ци не глупый се та нерозважный крокъ?“ подумавъ собѣ. „Можебъ лѣпше було вертати и ôдложити бодай справу на потôмъ“?

Такѝ гадки мучили го, доки не доѣхавъ до села. Ленько котрый пильно слѣдивъ за кождою змѣною выразу Андрѣёвого лица, пôзнавъ скоро, що настае рѣшуча хвиля, що треба ужити всѣхъ способôвъ, щобы удержатися на становищи.

— Андрѣю, — васъ запевно зновь страшитъ тота гадка, що на мнѣ тяжитъ ще въ судѣ пôдозрѣнье о — — о — знаете, убійство — — вашого...

Ленько затявся, — не знаю, чи въ дѣйстнôй, чи въ уданôй нѣжности чувства.

— О тôмъ не турбуйтеся. Ось вамъ мое слово, що ще нынѣ, по звидженью скарбу, поспѣшу до Болехова, стану самъ передъ судомъ и оправдаюся. Въ моихъ рукахъ е доказы на те, прото будьте зъ тои стороны зôвсѣмъ безпечнѝ.

Ленько не осягнувъ цѣлковито свою цѣль высказаными словами. Замѣсть радости почувъ Андрѣй, що ёго непевнôсть и недовѣрье взрастае.

— А чи не можнабъ оглянути скарбы ажь пôсля судового оправданья? тота гадка засѣла на ёго устахъ. Но про якесь невыясниме помѣшанье, про якусь не

знану ёму доси несмѣливôсть и нерѣшимôсть ôнъ не высказавъ еѣ.

Ленько якось предчувавъ тоту страшну для нёго гадку. Ôнъ зачавъ зновь бесѣдувати зъ Андрѣёмъ, абы звернути ёго увагу на другѝ предметы, и зробивъ то такъ лагôдно и зручно, що змучена попередными гадками фантазія Андрѣя охôтно послѣдувала Добощукови.

Бувъ то робучій день. Петрѣиха сама була дома. Бляйбергъ и слуги були въ поли при роботѣ. Не стану ту описувати привитанья матери съ сыномъ, — скажу тôлько, що Ленько смотрячи на безграничну любовь, що свѣтила въ очохъ, пробивалася зъ кождои черты лиця, зъ кождого руху Петрѣихи, мимовôльно згадавъ свою матѣрь, що такъ само ёго любила, котрôй онъ неразъ тôлько наробивъ грызоты, — згадавъ про еи сумне, безнадѣйне житье и еи нечайну страшну смерть, — и тяжкій, тяжкій и щирый жаль здавивъ его грудь, прошибъ его серце. Щось нѝбы говорило ёму, що материна мука, материнѝ слёзы и нужда теперь упадутъ на нёго, коли ôнъ досягае вершины свого щастья, цѣли своихъ гадокъ и бажань. Ôнъ задрожавъ, — но хвиля задумы минула, — злый самъ на себе махнувъ рукою и звернувся до Петрѣихи.

— Мôй приятель — — зачавъ пôсля привитанья Андрѣй до матери, представляючи ѣй Ленька — мôй приятель (въ его дрожачôмъ голосѣ и заклопотанôмъ лици видне помѣшанье и внутренна борба, — Петрѣиха мутно и тускло глядитъ на Ленька, — безъ уваги).

— Александеръ Рожнятовскій — мило ми пôзнати чесну-поважну маму такого чесного и розумного чоловѣка, якъ п. Андрѣй Петрѣй.

Тыми словами перебивъ Ленько Андрѣёву мову и помѣшанье и схиляючися, поцѣлувавъ худу и збѣджену руку старои, мимо еи отяганья.

Андрѣй съ подякою звернувъ на нёго очи. Видно було, що чорнѝ, для Ленька некорыстнѝ сумнѣвы звôльна уступали зъ его душѝ.

Петрѣиха зачала сейчасъ заходитися, щобы приготовити яку-годѣ гостину такъ дорогимъ гостямъ. Но Ленькови було то не на руку.

— Нѣ, — сказавъ ôнъ, — мы ту маемъ маленьке дѣло въ селѣ, — скоро вернемъ, — та тогды вже, що ласка ваша — —

— Такъ мамко, такъ, сказавъ и Андрѣй. Но той поспѣхъ Ленька зновь якось не мило ударивъ его пôдозрительну душу. Ôнъ завагувався: ци йти, ци не йти?

— Ходѣмъ, — сказавъ Ленько, мовь бы ôдвѣчаючи на невысказаный вопросъ ёго душѝ, вклонився Петрѣисѣ и взявъ го по приятельски за руку.

Андрѣй не оперся — они пôшли.

VIII.

Сенько и Ленько.

— Осягнено цѣль моя! Все, щомь хотѣвъ, чогомь бажавъ! Теперь я панъ, я розказую! такъ радувався Ленько, выйшовши изъ тайныхъ печеръ и розставшися зъ Андрѣёмъ.

Андрѣй урадувався троха, коли побачивъ, якъ покварно Ленько збираеся до Болехова, щобы оправдатися передъ судомъ и скинути зъ себе пôдозрѣнье о убійство Петрѣя. Але не до Болехова такъ квапився Ленько, не оправданье було му на думцѣ. Квапився ôнъ, щобы побачитися съ своимъ братомъ, щобы подѣлитися зъ нимъ радôсною новиною, що „все осягнено“. Знавъ то Ленько дуже добре, що передовсѣмъ иде ту о поспѣхъ, щобы якъ найскорше забезпечити собѣ посѣданье тыхъ скарбôвъ, котрыхъ ôткрытье стоило такъ богато труда, нещасть и часу. Безъ помочи брата годѣ му буде самому упоратися, — а братажь де найти такъ на дорозѣ? Не знавъ Ленько, чи братъ ще пробувае у Хаима, чи нѣ. Сли пробувае, то тамъ бы го лишь шукати. Але сли й ёму уже пощастилося осягнути свою цѣль, — то що тогды? Тому рѣшився Ленько, закимъ поспѣшитъ до Хаима, перешукати знанѝ имъ обомъ крыѣви въ розсѣлинахъ Чорнои Горы, надѣючися, що ту певно застане Сенька, сли го уже нема на „Подôльскôмъ роздорôжью“.

Сонце вже геть схилилося було съ полудня. Невеличкѝ, круглѝ хмары повôльно пересувалися по небѣ, одна за'дною оглядаючись, одна другу здогоняючи. Спокôйно було на божôмъ свѣтѣ, ôдрадно и любо було на безмѣрнôй, кипячôй житьемъ груди матери природы. Весело присвистуючи та приспѣвуючи пявся якійсь молодый „паничъ“ горѣ острыми обрывами Чорнои Горы. Бачили го зъ далека пастухи и втѣкали, крестячися и кричачи: Се нечистый, некъбы му! Адѣтъ, червоновь гарасôвковь пôдвязаный! Тай якъ сотона проклятый посмѣвъ на ясне сонѣчко вылазити? Адѣтъ, якъ ся оглядатъ! Тай якъ го святый Михаило громомъ не поразитъ?...

Ленько чувъ зъ далека той крикъ, бачивъ утѣкаючихъ. Пôзнавъ ôнъ тоту причину, осмѣхнувся тай пнеся далѣ.

— Паничъ пропавъ! Тай нѝхто й не бачивъ, де й коли. Игій на тя, сотоннику. Провалився, поганець крôзь землю, — цураха бы му! Овъ, щось буде лихого, коли ся туды пôганинъ волочитъ, тай то въ бѣлый день! Певно обзырае якесь погане мѣсце!

Такъ гуторили старшѝ пастухи, шобы загутати малыхъ, поляканыхъ хлопятъ. А Ленько тымчасомъ протискався, звинный, якъ куна, тѣсною щелиною въ глубь розпуклои скалы, де була давна крыѣвка обохъ братôвъ. Щелина щоразъ ставала тѣснѣйша, — высяче надъ нею камѣнье закрывало сонце. Вѣчна тѣнь и вѣчный холодъ вѣявъ изъ глубины тои ямы. Наразъ камѣннѝ стѣны нѝбы розступилися, крôзь тѣсну скалубину продерся рѣзкій, жовтый лучъ свѣтла, и при тôмъ свѣтлѣ побачивъ Ленько середъ печеры сидячого свого брата. Сенько, ще въ одежи дурноватого Прокопа, покрѣплявся хлѣбомъ и чесникомъ.

— Дай Боже часъ добрый! гукнувъ Ленько.

Сенько ажь пôдскочивъ зо страхи. Хлѣбъ ставъ му комѣтью въ горлѣ. Не мôгъ сарака й слова вымовити.

— Ну, щожь ты, Сеню, не пôзнаешь мене? заговоривъ Ленько.

— Ахъ, то ты! Ну, — якъжежь ся маешь? Давносмося не бачили!

— Нѝчо, нѝчо! ôдказавъ Ленько.

Братья обнялися щиро.

— А що Сеню? Якъ Невеличкій?

— О, Невеличкій безпечный! Уже намъ певно не перебаранчитъ.

— Ну, або що зъ нимъ?

— Спѣкся, брате, на шкварокъ!

— Якъ наша небôжка мама! доказавъ Ленько и зôтхнувъ.

— А щожь ты Леню.

— Все добре! Наша взяла. Мы панами, — скарбы въ нашихъ рукахъ, — лишь треба завинутися, щастье за ноги вхопити!

Сенько ажь остовпѣвъ на тоти слова зъ превеликои радости. Ôнъ тельмомъ кинувся на шию Ленькови и общюлювавъ го не разъ тай не десять.

— Ну, ну, — досыть того! говоривъ Ленько. Ще мя задусишь, — пусти! Ту не часъ ище цѣлюватися, робота чекае.

— Ахъ, братчику сердечный, — а я ту жду, тай гадаю: Певно десь уже мого Леня повезли скованого! О, — але ты не зъ такôвськихъ птахôвъ гнѣзда!

— Ну, ну, досыть тои втѣхи, — до роботы!

— Розказуй, сердечный, розказуй! Ты теперь панъ, — я слуга твôй!

Було се якось другого дня, раннёю порою. Черезъ поле пôвперечкою ишовъ до Перегинска Иванко, сумный, змученый, збѣдженый. И зновь не удалося ёму выслѣдити и пôдъ судъ ôддати убійцѣвъ Петрѣя, — и зновь чекала ёго нова праця, — а хто знае, чи не дарма праця, вышукувати на ново ихъ слѣдъ.

Занятый тыми гадками Иванко й не счувся, якъ ся учинивъ у стôпъ Чорнои Горы, на краю высхлого и „козульками“ сточеного лѣска. Здивованый оглянувся кругъ себе, не знаючи, ôткы ôнъ ту взявся. Но ще бôльше було его здивованье, коли высоко на обрывистôмъ споховѣ Чорнои Горы побачивъ двохъ людей, що осторожно просувалися помежи камѣньемъ, згорбленй, несучи, якъ бачилося, щось не абы якъ тяжкого. Ôнъ ставъ за дерево, ôткы мôгъ докладно ихъ оглянути, а самъ не бувъ видный для нихъ. Довго смотрѣвъ ôнъ за ними. Ясне свѣтло сонця часъ ôдъ часу освѣчувало ихъ докладно, коли показувалися зъ розпалинъ. Передомъ ишовъ якійсь нйбы паничъ, — а за нимъ нйбы дѣдикъ, нйбы слуга. Иванко пôзнавъ обохъ.

— Се они, се они! мало не крикнувъ зъ радости. Поможи Господи хоть теперь ихъ дôстати!

И Иванко скочивъ прудко и сховався въ ôвсѣ. Зашелестѣли колоски и подались пôдъ его ногами. Небавомъ опинився на стежцѣ и скуленый, задыханый, що силы пôгнавъ у село.

Минуло кôлька день. Була свята недѣля. Полудне. Сонце жаритъ, — збираеся на тучу. Далекій грôмъ гудитъ, грохотитъ и переливаеся межи розпалинами сѣрыхъ скалъ. У стôпъ Чорнои Горы, въ лѣску сидятъ нашй знаемй, Добощуки. Они тяжко дыхаютъ, мовь пôсля великои утомы. Не говорятъ нйчо довгу хвилю. Ажь десь-колись ôдзываеся Сенько.

— А що Леню, — Богу дякувати, — мы упорались.

Ленько мовчитъ.

— Ну, якъже гадаешь, — куды намъ теперь дорога стелится?

— Въ Молдавію, — тамъ найбезпечнѣйше, — а ôттамъ машируемъ, куды вольна воля.

Сенько не перечивъ, — на знакъ згоды стисъ брата за руку.

— А дежь твоя придбанина? запытавъ Ленько.

— Тамôй коло пожарища, — безпечно захована, не бôйся. Будемъ тамтуды йти, — то й заберемъ. О, не бôйся, — на першій початокъ стане.

— Ну, — и я гадаю, що такъ буде.

— Колижь рушаемо?

— Заразъ, лишь троха спочинемъ. Знаешь, мене щось сонъ ломитъ. Дежь бо, — тôлькій часъ и ока но прижмурити! Ляжу хиба, та заспу на хвильку, а потôмъ, якъ стôй у дорогу.

Но не вспѣвъ ще Ленько лячи порядно на землю, коли почулися зъ заду нёго кроки. Сухій лôмъ затрѣщавъ. Ôнъ озирнувся и — одебелѣвъ. Зô всѣхъ сторôнъ — ôдъ поля, зъ обохъ бокôвъ лѣска, ступаютъ люде громадно, узброенй въ стрѣльбы, цѣпы и вилы, — идутъ просто идъ нимъ. Побачивъ ôнъ межи ними и блискучй баґнеты жандарскихъ ґверôвъ, побачивъ и збѣджене лице Иванка, — и самъ не знавъ, що зъ нимъ дѣеся.

— Въ имени права! загуло зъ межи громады, — вы, Олександре и Семене Добощуки, — пôддайтеся и не важтеся поступити крокомъ зъ мѣсця! Въ противнôмъ разѣ не надѣйтесь пощады!

Оба братя, зôрвалися на рôвнй ноги, почувши тоти грôзнй слова.

— Въ имени права! Въ имени права! лепетавъ бездушно Сенько водячи кругомъ блудными очима.

А люде и жандармы все зближаются, все тѣснѣйше окружаютъ преступникôвъ. Ихъ лица грôзнй, якъ лице загнѣванои судьбы.

— Въ имени права! повторявъ Сенько и зачавъ звонити зубами, мовь на морозѣ, зачавъ трястися, мовь у лихорадцѣ.

Наразъ розлягся ёму надъ ухомъ голосъ Ленька:

— Утѣкаймо!

Дѣйстно, — Ленько за той часъ здужавъ ôдзыскати хоть по части давну свою притомнôсть и шарпнувши сильно брата за руку, пустився стрѣлою туда, куда ще не обступили ихъ грôзнй гонителй.

Лôмъ затрѣщавъ, — крикъ селянъ и жандармôвъ затрясъ воздухомъ, — а тому крикови ôтповѣвъ въ далечинѣ грôзный, гудячій голосъ грому, мовь голосъ справедливости, що настигае виноватыхъ и не допуститъ имъ уйти заслуженôй карѣ.

Слибъ лявины кôтилися горѣ горою, — слибъ рѣки бурдѣли горѣ скалами, — я бы прирôвнавъ до нихъ утѣкаючихъ Добощукôвъ. Звинній, мовь дикй козы,— прудкй, мовь пантеры они спиналися горѣ скалистыми щербами, перескакували пропадистй розсѣлины, чѣплялися острыхъ зубцѣвъ и мчалися тымъ способомъ все дальше а дальше въ гору. Пôдъ ихъ ногами укрышувалися кусники скалъ, обсыпався мѣвкій пѣсокъ и шутеръ, обрывалися щербатй кôнцй камѣнья, но они, здавалось, и не бачили того. Они гнали въ безумнôмъ, безмыснôмъ ôтчаянью, сами незнаючи, чого и куды. Не думали о тôмъ, щобы скрытися, спасатися, — не думали нй объ чѣмъ, — едно-еднѣсѣньке слово: Утѣкаймо! змѣнило ихъ въ бездушнй машины, що працюютъ безъ упину, й сами не знаючи о цѣли своеи працй. Такъ утѣкали нашй Добощуки, а за ними, мовь тяжка лявина, съ крикомъ и ревомъ летѣла цѣла громада людей. Той крикъ ще бôльше ихъ полошивъ, ще бôльше ôднимавъ имъ застановленье, — понукуючи ихъ заразомъ до тымъ скоршого и ôтчаяннѣйшого бѣгу.

— Стôйте! роздавалося за ними часъ ôтъ часу. Но Добощуки не слухали — не чули того крику.

— Огня за ними! Палѣтъ! розлягся голосъ жандарма. Кôлька выстрѣлôвъ загрохотѣло. Сенько досягненый на скаку кулею, дриґнувъ лишень и безъ голосу, мовь блыскавица, щезъ у глубокôй скальнôй розпалинѣ.

За хвилю надбѣгли люде на тото мѣсце и пôдняли изъ дна розпалины кровавого, бездушного трупа.

— А то го хтось поцѣливъ! У саме серце! Анй пйкнувъ неборачиско!

Ленько чувъ выстрѣлы и здрожавъ такожь. Они обездушили го до решты. Не спостерѣгъ ôнъ смерти брата, не бачивъ пропастей и обрывôвъ передъ собою. Ôнъ пересаджувавъ ихъ безъ мысли, якъ рôвчаки коло дороги. Но ось уже вершина Чорнои Горы, — ось тота высока, скальна иглица, що глубоко врѣзуесь ажь у сине небо. Якоюсь нелюдскою, необъяснимою натугою и зручностью Ленько вдерся на самъ вершечокъ. Но ту ставъ. Высше не було куды. Такъ, якъ всѣ божевôльнй, ôнъ не бувъ въ станѣ змѣнити одностайного способу дѣланья, не бувъ въ станѣ злѣзти въ долину — и ставъ. Его блудне око неневно ховзалося по окружаючихъ его предметахъ. Его грудь дыхала тяжко, зъ рукъ и нôгъ капала кровь, но зъ лица цѣлковито щезъ той выразъ спокôйнои, рахуючои хитрости, котра го упередъ цѣхувала. Якійсь звѣрскій непокôй, якесь шамотанье всѣхъ его душевныхъ силъ, — ось що ôдражалося на его лици.

Наразъ Ленько схилився въ долину. Люде, що то бачили, крикнули зъ тревоги. Ленько усмѣхнувся, но такъ глухо, такъ ôдражаючо, якъ бы може усмѣхалася скотина, слибы могла усмѣхатися, — якъ усмѣхаются середъ страшныхъ болѣвъ божевôльнй.

Но Ленько не безъ причины схилився въ дôлъ, не безъ причины усмѣхався. О кôлька стôпъ низше себе, въ темнôй скальнôй щелинѣ побачивъ ôнъ лице Андрѣя, смертельно блѣде зъ переляку и тревоги.

Незнати зъ якои причины не згадувавъ Иванко и словомъ Андрѣёви, анй Бляйбергови, анй Петрѣисѣ, про те, що ôткрывъ пристановокъ Добощукôвъ. Самъ ôнъ зôбравъ людей зъ села, самъ изъ сусѣдного мѣсточка прикликавъ жандармôвъ, обставивъ людьми Чорну Гору, а потому зручно выслѣдивъ Добощукôвъ въ лѣсѣ. Ажь коли уже зачалася страшна гонитва, дôзнався Андрѣй про цѣлу рѣчь. Якесь дивне предчувство овладѣло нимъ. Ôнъ не кажучи и слова поспѣшивъ идъ Добошевôй скарбници. Нйхто не въ силѣ описати его зачудованья, коли побачивъ скарбницю зôвсѣмъ порожну. Ему ясна стала цѣла рѣчь: Добощуки переховали скарбы! Ôнъ пôгнавъ знанымъ ходникомъ на верхъ Чорнои Горы, чи не удасться му дôзнатися дечого ôдъ Добощукôвъ.

По хвили бездушного остовпѣнья пôзнавъ ёго Ленько. Змѣненымъ, дитинячимъ голосомъ пролепетавъ ôнъ:

— А що? Нема! Пусто? Хй, хй, хй! Ходи, ходи, — я ти покажу! Я знаю, — покажу тобѣ.

И, мовлячи те, Ленько простягъ руки до Андрѣя, перехилився — и стративши рôвновагу звалився въ пропасть.

Оденъ-однѣсенькій зойкъ, — потôмъ страшный хрякъ костей — и тихо.

IX.

Конець-початокъ.

Було се дня 25. Липня 1866.

Днина була ясна и погôдна, — жарило страшно, а середъ розпаленыхъ мурôвъ Львова, по тѣсныхъ улицяхъ, духота була не до знесенья. Переѣжджаючй фіякры и повозы взбивали клубами куряву, неменче, якъ и переходячй дамы широкими кринолінами.

Невесело, съ звычайною задумчивостью стояли муры Народного Дому середъ тои духоты. Невесело спинався на ихъ вершинѣ „золоченый“ левъ до горы. Скучно и тяжко було на свѣтѣ, — не знати чи въ наслѣдокъ духоты, чи чого инчого.

На Трибунальскôмъ пляцу передъ Народнымъ Домомъ крутится якась женщина, пильно поглядаючи на браму Народного Дому. Выразъ ей лиця показуе, що ожидае когось зъ найбôльшою нетерпѣливостью. Ей одежа, пошарпана и давно зношена кажеся въ нѣй догадувати женщины досыть низкого стану, — якоись нйбы мѣщанки, нйбы жебрачки. Но въ ей лици кôлька смѣлыхъ и аристократичныхъ чертъ, хоть пригнетеныхъ и поломаныхъ нуждою и терпѣньями, свѣдчитъ, що не то було съ початку ей призначеньемъ, що не въ такôмъ станѣ она родилася. Ей вѣкъ можь числити на тридцять-кôлька, хоть въ нужденнôмъ уборѣ и зломана нуждою подобае на далеко старшу женщину.

Слѣдячи пильно за всѣми переходячими по при Народный Дôмъ звернула она увагу на двохъ господинôвъ, котрй, розмовляючи межи собою, ôтъ кôлькохъ минутъ проходжувалися въ задъ и впередъ по при Народный Дôмъ. Одинъ изъ нихъ бувъ высокій, плечистый бронетъ, лѣтъ може тридцяти пяти, порядно одѣтый, съ лицемъ такъ щирымъ и отвертымъ, якимъ ôдзначуеся тôлько Русинъ. Другій, низшій ôдъ него, зъ лицёмъ троха заклопотанымъ, съ кôлькома зморщками на чолѣ и кôлькома сивыми волосками надъ вилицями, розправлявъ живо и голосно, жестикулюючи руками, и дававъ пôдставу догадови, що належитъ до того, такъ характеристичного и все пôзначного типу — учительского.

Се були нашй два знаемй: Барановичъ, окружный судья зъ Болехова и Александеръ Д. учитель при Дрогобыцкôй гимназіи.

— Такъ, бачится, насъ нема бôльше лишь три? сказавъ сумно Александеръ.

— Нема, — лишь не знаю, де Петрѣй, чому не приходитъ. Ану, може и ôнъ не приѣде.

— Ей, — Андрѣй мавъ бы не приѣхати? О, — того не кажи! Таже ему на тôмъ зъѣздѣ найбôльше залежало. Але Господи милосердный, — ухамъ своимъ не вѣрю, якъ зачнешь розказувати, що той бѣдолаха натерпѣвся за тоти лѣта!

— Ой, що натерпѣвся, то й але! потвердивъ Барановичъ. Я дещо чувъ такъ ôдъ людей, — ну, але не хтѣвъ доняти вѣры, — ажь колисьту, якъ ти ми зачавъ самъ розказувати, то ажь волосье встае на головѣ!

— А щожь тоти скарбы Добошевй, — ôднайшлися?

— Нѣ, пропали, якъ камѣнь у воду!

Оба товариш такъ були занятй своею бесѣдою, що й не спостерегли приближенья двохъ другихъ мущинъ. Но тымъ бôльше звернула на нихъ увагу незнана женщина на Трибунальскôмъ пляцу. Ей лице заяснѣло яковось утѣхою, и бачилось, въ ей серци велася страшна борьба: чи йти просто на стрѣчу двомъ прихожимъ, чи задержатися и слѣдити ихъ очима. Вкôнци друга гадка побѣдила, — она остала.

Прихожй мущины були то селяне въ строю, якій носятъ Бойки стрыйского и станиславôвского околу. Короткй сердаки, вышиванй червоною и синою волôчкою сорочки, кресанй чорнй и ходаки, — отъ и цѣлый ихъ костюмъ. Одинъ изъ нихъ бувъ уже старый, ишовъ поволи, опираючися на палици. Его довге, сиве волосье спадало на плечй, а очи свѣтили мутнымъ хви-

лями живѣйшимъ блескомъ. Другій, молодшій, съ видными на лици слѣдами грыжи и непокою, однако крепкій тѣломъ, середнёго росту и дуже приятного лиця.

Селяне подойшли идъ бесѣдуючимъ товаришамъ, — а молодшій одозвався наразъ:

— Слава Исусу Христу!

— Слава на вѣки! отповѣли бесѣдники и обернулися. Чого хочете, люде добри, — додавъ Барановичъ, думаючи, що може пытаютъ дороги, або чого.

— Андрѣйко! крикнувъ наразъ Александеръ и кинувся въ обнятья молодшому изъ прихожихъ. Христе-Господи, — а тобѣ що прийшло до головы! Хтобы тя познавъ у такомъ строю. Ну, дивѣтъ, дивѣтъ, — я й не думавъ!... Погижь, най тя огляну!...

Александеръ не могъ натѣшитися своимъ давнымъ приятелёмъ, — зновь зачавъ зъ нимъ обниматися.

— Та лишижь уже й минѣ троха того Андрѣйка, чи Андруха, чи якъ го тамъ его сусѣды теперь кличутъ! жартувавъ Барановичъ.

Старый селянинъ за той часъ стоявъ недвижно, не говорячи нічого, на боцѣ, и оглядавъ муры Народного Дому.

Посля привитанья взявъ Андрѣй старця за руку и сказавъ:

— Панове товариши, — мой найщирѣйшій приятель и порадникъ — Олекса Добощукъ.

Оба товариши Андрѣя ажь здронули зъ зачудованья и жаху. Ихъ лиця покрыла блѣдость, — очи широко отворени вдивлялися въ старця, що уклонившись имъ поважно стоявъ и дальше нѣмый и недвижный, мовь бойе якій гость изъ другого свѣта.

— Олекса До-бо-щукъ? повторили машинально товариши.

Андрѣй усмѣхнувся и колькома словами выяснивъ цѣлу рѣчь.

Се бувъ Изакъ Бляйбергъ.

Колькома словами розкажу его исторію.

Посля катастрофы въ Жидачовѣ и смерти Петрѣя, осѣвъ онъ въ домѣ Петрѣихи. Страшни пригоды, котри переживъ, зломали, бачилось, цѣлу его душевну и тѣлесну силу. Онъ довго лежавъ хорый, а коли выдужавъ бувъ такъ якійсь не свой, такъ розсѣяный и маломовный, що Петрѣиха заходила въ голову, чи не зойшовъ зъ ума. Но поволи приходивъ Изакъ до себе. Его сильна природа зачала брати верхъ надъ недугою, а недостатокъ газды въ хатѣ Петрѣихи подавъ му способность зачати зновь дѣятельне житье, котре найскорше могло приглушити въ нѣмъ пожираючого червяка: жаль за страченымъ житьемъ. Онъ перебрався по селяньски и занявся щиро газдовствомъ. Немало трудностей стояло му перемочи антипатію перегинькихъ селянъ до себе, яко жида, — но небавомъ рознеслася вѣсть, що онъ не жидъ, а сынъ ославленого Добоша, — и антипатія перемѣнилася въ родъ поважанья змѣшаного зъ якоюсь таемничою боязнью. Ту належитъ такожь згадати, що Бляйбергъ по недовгомъ часѣ свого пробутку въ Перегинску зачавъ часто ходити въ Гошовскій монастырь, де вконци по двохъ лѣтахъ и окрестився принявши имя свого отця: Олекса. Посля того зайшла значна и видима змѣна въ успособленью Бляйберга. Онъ зачавъ читати набожни книги, житья святыхъ, — и зачавъ чимъ разъ больше попадати въ наклонность до мистицизму.

Посля утраты Добошевыхъ скарбовъ и смерти Добощуковъ продавъ Андрѣй свой дворець въ К. и перенѣсся до Перегинска, щобы жити коло матери. Ту заприязнився зъ Бляйбергомъ, котрый не перестававъ николи впоювати въ нёго то переконанье, що се божа воля и божа справедливость не допустила, щобы тоти грошы, набути слёзами, убійствами и рабункомъ помогли до осягненья такъ святои великои цѣли, якъ двигненье бѣдного народа. „Не Добошевыми грошми, — говоривъ онъ, — но власными силами, власнымъ пожертвованьемъ, власною працею треба двигати намъ той народъ, — и лишь таке дѣло поблагословитъ Богъ!“ И дойстно, — тота гадка чимъ разъ больше успокоювала Андрѣя. Зачавъ онъ теперь чимъ разъ яснѣйше понимати властивый способъ дѣланья. Зѣздъ товаришѣвъ школьныхъ у Львовѣ мавъ послужити до позысканья першихъ членовъ будущого товариства, котре малобы обняти всѣ силы, способни до праци для народа.

— Дежь решта нашихъ школьныхъ товаришѣвъ, — запытавъ сумнѣючи Андрѣй.

— Пропали! була отповѣдь.

— Боже милосердный, — изъ двадцяти-пяти лишь три насъ осталося! зотхнувъ Александеръ.

— А для народа не двадцять, а тысячи пропадаютъ! одозвався Олекса-Изакъ.

Барановичъ и Александеръ чудно поглянули на нёго.

Андрѣй перервавъ ихъ зачудуванье и сказавъ:

— Панове товариши! Не такъ мы зѣхалися, якъ надѣялися! Найже бодай цѣль нашого зѣзду надгородитъ то, що насъ такъ мало. Мой приятель, Олекса, скаже вамъ, яка тота цѣль, — а я думаю, що и вы не будете одъ того.

Очи обохъ товаришѣвъ звернулися на Бляйберга зъ выразомъ цѣкавости и заинтересованья.

— Панове, — ходѣмо мы зъ отси! сказавъ той коротко. Менѣ ту страшно! Я боюсь онтого льва позолоченого!

И Бляйбергъ пустився ити. Слова его дивно подѣйствували на слухачѣвъ.

Они поспѣшили за нимъ.

— Такъ, панове, — говоривъ старець идучи идъ Высокому Замкови, — я боюся того льва, и тои скалы, що тамъ стоитъ на томъ „Народномъ Домѣ“. Той левъ пригадуе менѣ хищность и лютость нашихъ давныхъ князѣвъ, що утискали нашъ народъ, а котрыхъ память вы, родни дѣти того народа позолотили фальшивымъ блескомъ! Я боюся смотрѣти на тоту скалу у стопъ льва, бо она пригадуе менѣ темноту народа, изъ котрои корыстали его князи-грабители, — она пригадуе менѣ упоръ и безсердечность теперѣшныхъ его проводирѣвъ, що еѣ тамъ выставили, яко знакъ своеи власти. Нѣ, панове, — не левъ и скала — наша хоруговь, — наша хоруговь — плугъ и книга! Плугъ, то наша сила, — книга, просвѣта, то наша будучность!

Наши штыри знаеми ишли на Высокій Замокъ. Коли Олекса замовкъ, ступали всѣ въ глубокой задумѣ. Чи думали они о мистичныхъ и елзальтованыхъ словахъ Олексы, — чи о чомъ другомъ, — Богъ ихъ знае. Но то певно, що ни котрый изъ нихъ не зауважавъ, що о колька крокивъ за ними поступала незнана женщина изъ Трибунальского пляцу.

Выйшли на вершину замковои горы. На ей споховѣ, коло муру княжого замку лежавъ повалены на земли камѣнный левъ. Всѣ одотхнули свободно чистымъ воздухомъ, поглянули по широкомъ краевидѣ, — ажь наконець всѣхъ очи опинилися на Олексѣ Добощуку. Его сиве волосье повѣвало зъ вѣтромъ, — очи грали незвычайнымъ блескомъ.

— Панове, — зачавъ онъ, — коли ось передъ хвилею

вашй очи блукали понадъ тымъ широкимъ крайобразомъ, читавъ я на вашихъ лицяхъ выкликъ: Пречудный край! Но колибъ вы зôйшли зъ горы и вступили пôдъ стрѣхи тыхъ хатъ, вступили въ тоти села, заговорили зъ людьми, що въ нихъ жиютъ и побачили й сами ихъ житье, выбъ певно сказали: Нещасный край! Панове, я и Петрѣй, — мы пѣхотою ишли тыми селами, глядѣли на все своими очима, а серце въ насъ доси болитъ. Неволя, страшна неволя, „работа егитетска“ гнете той народъ! Неволитъ го законъ, котрого злодушнй люде уживаютъ противъ него, — неволитъ го нужда и недостатокъ, неволитъ го грыжа сердечна, — неволитъ го жидъ лихвярь и коршма, неволитъ го его темнота, неволитъ го навѣтъ тото слово, о котрôмъ кажутъ, що оно „слово боже“, законъ любви и свободы! Все встае противъ него, що малобы ему помогати, все гордитъ нимъ, що малобы передъ нимъ коритися! Нещасный край, — нещасный народъ! И плакали мы неразъ, глядячи на него, слухаючи его бесѣды. И оглядалися мы за помочію для него, — та надармо. Его проводирй, — то тота скала, що тяжитъ надъ „народнымъ домомъ“, — а нѣтъ Мойсея, котрый бы изъ тои скалы выдобувъ живущу, цѣлющу воду! Панове, — мое серце говоритъ, що насъ нынѣ на то зôбрала Господня ласка, щобы мы положили пôдвалину до нового „народного дому“, не будованого на скалѣ и камени, але въ серцяхъ тысячей! Мало насъ, — то цравда, — але чи для того и намъ пропадати, якъ пропадаютъ многiи? Нѣ, панове! пôдъ нами — розвалины сумнои нашои минувшости! Надъ нами ясне небо, — образъ лѣпшои, яснѣйшои будучности! А кругъ насъ той „пречудный-нещасный край“, — поле нашого дѣланья! На тôмъ мѣсци, панове, нынѣ присягнѣтъ, що посвятите всѣ свои силы, щобы не лишь сами дѣлати, кôлько можна, для пôднесенья сего народа, — но и щобы збирати для него що разъ бôльше новыхъ дѣлателѣвъ! А мы оба присягаемъ вамъ, що не спочинемъ и хвилѣ, — и пôдемъ по селахъ, живымъ словомъ покрѣпляти бѣдныхъ братôвъ въ нуждѣ, и розносити межи нихъ науку и свѣтло! Не спочинемъ, сли Богъ житья продовжитъ, ажь заложеныхъ буде тысяча читальнь, завязаныхъ тысяча товариствъ стремезливости, збудованыхъ тысяча шкôлъ, и шпѣхлѣрôвъ громадскихъ, — ажь тысяча жидôвъ-лихвярôвъ та арендарôвъ опуститъ нашъ край. А тогды пустѣтъ покликъ и зôзвѣтъ новыхъ дѣятелѣвъ, — тогды почислѣтся съ силами, а побачите, що дѣло наше сильнѣйше, якъ дѣло тыхъ, що ту панували и умирали!

Всѣ кинулись обнимати одинъ другого, — всѣ присягли, якъ одинъ.

А коли сходили изъ замковои горы, кинулась якась незнана женщина до нôгъ Андрѣёви, заходячися плачомъ и хлипаючи:

— Андрѣйку, — прости менѣ!

Андрѣй пôзнавъ Дозю, свою жѣнку. Ôнъ пôднявъ еѣ зъ земль и нахиляючися до неи шептавъ:

— Прощаю, прощаю!

Она встала урадувана. А Андрѣй пôдвѣвъ очи до неба и здыхнувъ. Чи се була вдячнôсть Господу, що вернувъ му жѣнку, чи резигнація, зъ якою береся на плечи тягаръ, котрого мы уже не надѣялись бôльше двигати, — того не скажу.

Ту урываеся моя повѣсть. Но она ту не кôнчится. Що доси, то бувъ лишь прологъ до властивои повѣсти, лишь казка передъ исторiею, лишь пригравка до пѣсни. Исторія дѣланья и пожертвованья, — то може не такъ романтична, — но о стôлько интереснѣйшна и поучительнѣйша ôдъ исторiи страданья, о скôлько тяжше житье жиеся, якъ казка кажеся.

КОНЕЦЬ.

НАЙМИТЪ.

Въ устáхъ тужли́ва пѣснь, въ рукахъ чепѣги плуга,
Такъ ба́чу я ёго;
Неста́токъ[1]) и тяжка́ робота и нату́га
Зъорали зморщками чоло.
Душею ôнъ дитя, хоть голову схиливъ,
Немовь старе́ць слабый,
Бо ôдъ колыски ще въ недоли пережывъ
И въ трудѣ вѣкъ цѣлый.
Де плугъ его прôйде́, зелѣзо де розрыє
Земли́ плôдно́и пластъ,
Тамъ не́бавцй ланы Филя́сте жито вкрыє,
Свôй скарбъ земли́ця дасть.
Чомужь ôнъ зрôбною сорочкою окрытый,
Чому сѣрякъ, чуга́[2])
На нѣмъ, мовь на старци́ изъ дра́нтавои свиты?
Бо наймитъ ôнъ, — слуга!
Слуговь ôнъ родиться, хоть вольнымъ окричали
Сами паны ёго.
Въ нуждѣ безвыхôдно́й, пого́рдѣ и печали
Самъ хи́лится въ ярмо
Щобъ жити, — ôнъ житье́ и сво́боду и силу
За хлѣба кусникъ продае,
Хоть знае, що той хлѣбъ — отру́та, що моги́лу
Єму въ заплату панъ дае.
Сумуе нѣмо ôнъ, — съ тужли́вымъ спѣвомъ оре
Те поле — оре не собѣ;
А спѣвъ той, — братъ єго сердéчный, що му горе
Прогóнюе зъ душй
А спѣвъ той, то роса, що по жарѣ скрѣпляе
На пôвъ зôвялый цвѣтъ;
А спѣвъ той, грôмъ страшны́й, що ще лишь глухо граe,
Бо въ ôддали грими́тъ.
Но поки буря ще надтягне громова́я,
Ôнъ жде, у ту́зѣ тягне дни, —
И зе́мленьку святу якъ ма́тѣнку кохае,
Якъ ма́тѣнку сыны.
Байдуже му про те, що для добра чужого
Ôнъ пôтъ крова́вый лье,
Байдуже и про те, що по́томъ труда свого
Панамъ пано́ванье дае.
Кобъ лишь земля, котру єго рука справляла,
Заро́дила опять, —
Кобы за трудъ єго на другихъ хоть сплывала
Небесна благода́ть.

Той на́ймитъ — нашъ наро́дъ, що по́ту лье пото́ки
Надъ ни́вою чужо́вь
Все серцёмъ молодый, думка́ми все высокій,
Хоть и поний́женый судьбовь
Святои воленьки ôнъ довгй жде столѣтья,
Та все нада́рмо жде.

---

[1]) Нестатокъ, у Самбôрщинѣ тôлько, що недостатокъ.
[2]) Чуга, одѣжь верхня у Лемкôвъ.

Въ неволю изъ рабства́, въ недолю зъ лихолѣтья,
Зъ погорды у поні́женье паде.
Но въ серци, хоть и якъ недолею прибито́мъ
Надѣя во́льности жие;
Такъ часто по́дъ скалы тяжезной грани́томъ
Нора холо́дна бье.
Лишь въ казцѣ золото́й, мовь при́видъ сну чудо́вый
О́нъ бачить воленьку свою, —
И тягне сво́й тяга́ръ, — понурый и суровый —
Воло́чить день по дню.
Въ столѣтьяхъ гнету й нуждъ одна го лишь спаса́ла
Любовь до ро́дныхъ нивъ;
Неразъ дѣтей его тьма-тьме́нна погибала,
Но всё о́нъ переживъ.
Зъ любво́ю тою о́нъ — то ве́литъ стародавный,
Непобори́мый сынъ земли́,
Що хоть пова́леный, встававъ дужі́й и славный
Якъ упередъ, въ борьбѣ.
Байдуже му, кому, — спѣваючи о́нъ оре
Той плодови́тый ланъ,
Байду́же му, що самъ терпить недолю й горе,
А веселиться панъ.

Ори, ори й спѣвай, — ты ве́лите, закутый
Въ недоли́ й тьмы ярмо!
Пропаде гнетъ и тьма, обпадуть зъ тебе пута,
Ярмо розсыплеся само.
Не даромъ ты въ бѣдѣ, пригнѣтеный врагами
Про силу духа все спѣвавъ,
Не даромъ ты казокъ чаро́вными устами
Его побѣду прославлявъ*).
О́нъ побѣди́ть, — прорве́ скорупы пересу́ду;
И во́льный, бласный ланъ
Ты зновь ора́тимешь, щасливъ изъ свого труду,
У щастю, якъ у горю — великанъ!

*Миронъ***.*

НА-ПОТЕМКИ.

(Продовженье).

Оно бы може й прийшло коли до того, якъ бы она була гро́шна, або якъ бы хочь не мала тои власне малои по нещаснои фізичнои хибы: була она имено надвычайно зызоока. И черезъ ту хибу робила при всѣй своѣй господарности, энергіи и запобѣгливости дуже неприятне вражѣнье.

Басовый голосъ, чорный маленькій вусикъ, зызи́ очи — такъ и о́ттручували кождого, хто бы и съ святымъ намѣромъ приступивъ до неи, щобъ зблизитись. По́дъ тою о́тражаючою личиною крылась однакъ що то ся каже, „съ душею и ко́стьми“ добра душа. Тётка Анна справдѣ була предобра женщина, треба то́лько було съ невь довше пожити и навыкнути до деякихъ еи слабыхъ сторо́нъ (та и хтожь бо безъ нихъ!), — а о. Аполинаръ навыкъ до нихъ и не дивота, що теперь цѣлкомъ о́тдавъ ѣй власть дома, по́длягъ еи крикливости.

Но те, що о́нъ усунувся о́тъ господарки а любивъ „о́тпочивати“, не мѣшало му, бути чоловѣкомъ оборотнымъ и мѣткимъ тамъ, де до того потреба оказувалась. А свѣжимъ доказомъ тои ёго дрѣмучои енергіи мо́гъ послужити найновѣйшій фактъ: новый приходъ.

О. Аполинаръ передъ несповна чтырома мѣсяцями поселився въ ново́мъ приходѣ, въ Н*, селѣ панства Боровскихъ.

А знаете Вы, чого то треба, щобъ, бувши рускимъ „патріотомъ“, получити въ нынѣшнiй часы презенту о́тъ поляка-дѣдича?

Не пересаджу сли скажу: Макхіявельскои политики и Сизифовои пильности!

Самъ про те фактъ полученья недурного прихода свѣдчивъ, що любовь о. Аполинара до спочинку була то́лько кажучоюся, — що о́нъ не почивавъ ще на лаврахъ. Але о то́мъ опо́сля. Теперь же, въ сей хвили, коли маю честь, его читателю представити, находився о́нъ саме въ часѣ о́тпочинку.

Задуманый бо́льше, якъ коли, сидитъ о́нъ собѣ на ґанку, пакае файку, очи встромивъ далеко на Стрыпу, мовьбы приглядався рыбамъ, котрыхъ и видѣти не мо́гъ, бо рѣка все таки була на якихъ ко́лька тысячь крако́въ.

Сонце ставало вже на спочинокъ. Лѣсъ напроти лежачого горбка кидавъ довгу тѣнь на рѣку и на луги, що широкою скатертью розкинулись по по́дъ село. Попо́вщина стояла на горбку, ґанкомъ звернена на полудне. Рѣка, луги, лѣсъ та широкі́ поля такъ и розстелювались передъ нею чуднымъ крайобразомъ. Село тягнулось боками, а дорога, що ёго прорѣзувала, лежала що найменьше о два сяжні низше городця передъ ґанкомъ, заразъ въ урвиску за плотомъ. Сидячи на ґанку неможна було видѣти, хто ѣде дороговь, а треба було збѣчи въ городець, выдрапатись на пло́тъ и заглянути на до́лъ. Заѣздъ бувъ зо́ всходу на подво́рье, обширне, споховасте троха и обставлене изо всюда будынками; зъ ґанку ёго тежь не було видно. На захо́дъ въ городци були густі́ малины, пахучій ясминъ, бозъ и ко́лька густыхъ здоровыхъ куще́въ лѣщины, и за нею стрѣха сусѣдского будынку. Весь городець тримавъ не бо́льше 15-ти квадратовыхъ сяжнѣвъ и выглядавъ о́длюдно, но власне тому й любивъ о. Аполинаръ о́тпочивати на то́мъ мѣсци — о́длюдно́мъ, споко́йно́мъ, а прецѣнь такъ близько́мъ людей неспоко́йныхъ.

По друго́мъ боцѣ хаты за подво́рьемъ розкинувся садъ старый, мало догляданый, заросльій буряномъ и молодыми вишнями, а дальше ро́вно покопани́ грядки съ бураками, чосникомъ и куче-

*) Въ казкахъ малорускихъ усе перемагає духова сила, дотепъ и розсудокъ силу фізичну, — и тымъ они найбо́льше ро́зняться о́тъ казокъ великорускихъ, де найвысшимъ идеаломъ — сила фізична (Святогоръ-богатырь, Микула Селяниновичъ, Илья Муромець и другі́), або недоступный, страшный маєстатъ (Иванъ IV. Грозный). До сеи переваги духового елементу въ малорускихъ казкахъ навязана повысша гадка. (*Прим. авт.*)

рявою цибулею, а ще дальше плесо одно и друге фасолй съ довгими, рôвными, якъ списы у сотнй козакôвъ тычками, а тамъ высокій, якъ садовина молода, цвитучій цукровый горохъ мовь бы платками снѣгу обсыпаный, а ще ось тамъ виднѣется велике, немовь скôряне листье головастои капустицй. Гень вже на долѣ тернина и парканъ двôрского саду.

Зъ боку ôтъ саду, трохи на всходъ за уличкою заховалась мѣжь липами церковця стара, дѣрява, съ трома банями. На середущôй великôй хрестъ похилився идъ полудневи (найстаршй люде вже ёго такимъ запамятали). На впереду же, надъ входомъ на цвинтарь, драитива низька звôнница съ чтырома звонами и дахомъ, сплоть порослымъ зеленымъ и бронзовымъ мохомъ выглядала якъ великій грибъ, въ такъ дуже японскôмъ стилю побудовали предки верхню еи часть, коли до того ſонты, понизше слуховыхъ ôконъ геть поôдсувались.

Тутже коло церкви красувалась школа и то NB. с т а р а школа, або инакше дякôвка, нова бо школа стояла дальше въ селѣ на другôмъ горбку. Сказано к р а с у в а л а с ь, — бо справдѣ бôльше красого годѣ було найти въ цѣлôмъ Н*. Намѣсть комина стырчали на кôзлиню щось двѣ, якъ вуголь чорнй дощцѣ, цѣлкомъ такъ, якъ то дѣти зъ картъ буду ставлятъ; стрѣху пошивали ще певно сыны Ноёвй, коли зôйшли зъ Арарату, — на нѣй росли не тôлько мохи, псюрки, печерицй, моримухи и всѣлякіи инчй грибы и омела, але пробувала тои штуки доказати и якась ôдважна осичина, — а скôлько тамъ барвъ не було, того бы либонь не розôбравъ и самъ той малярь, що недавно зъ середины обмалювавъ церковь, а коли хто взявъ у жменю стрѣху, она стиралась на дрôбну табаку. По горбатыхъ бокахъ лѣпянки цѣкаво подекуда вызирали зъ пôдъ жовтои и синёи глины, якими она нереſулярно була закидана, — пруты лѣщины, а ôкна, завбôлышки за долоню, падали на пушочнй ôтворы. Дверй, формы нереſулярного паралельопіпеда чуть-чуть були бôльшй, нѣжь у будѣ егомосцёвого Гектора. Та и стѣнъ барва була така красна що и помянутый маляръ, великій, якъ розказуютъ, знатокъ, въ голову бы зайшовъ а не ôтгадавъ.

Но вернѣмъ на ſанокъ. Зъ нёго. правда, не втѣкъ бы о. Аполинаръ, хочь бы й захотѣлось намъ оглянути усе село ôтъ краю до краю, — алежь шкода пропустити живого розговору, якій ведется тамъ мѣжь другими особами.

На супротивъ о. Аполинара сидитъ собѣ тётуня на лавочцѣ и побренькуе ключами, що зъ-двайцятъ въ купку звязанй баламкаются у неи, скусно застромленй за тасьемку запаски. Она дивится, якъ Зося съ Юзею пôдливаютъ цвѣты, повялй отъ деннои спеки.

Маленька Юзя (она не мала и девяти лѣтъ) дрôбно бѣгае помѣжь кльомбы и кущй и скоро наливае зъ деревянои коновки воду въ бляшанну свою маленьку коновочку, — крôзь густе ситко котрои съ ссокомъ льется густый дощъ на левкою и резеду, ажь угнулись они ôтъ раптовного навалу, мовь бы вклонились съ подяковь за благодать, за росу, и зъ вдячности съ новою силою розôслали свôй запахъ кругомъ до кола, — а разомъ рознёсся запахъ сырои, орошеной землй. Ôджывали й астры, аксамитки, бальсамíны, кланяючись то Юзи то Зоси за кождымъ разомъ, коли котра провела струю дощу по надъ ихъ головы.

— Гапко, воды ще! — крикнула Зося.

— Та годѣжь бо вамъ, досыть того пôдливанья, перебила своимъ звучнымъ голосомъ тётка.

— Та якъ досыть, коли ось ще тыхъ пять кльомбôвъ и не зачѣпано, — замѣтила троха гнѣвно Зося, — Гапкò! ану-те воды! опять голоснёйше крикнула она. Ôтгомонъ срѣбного голосу еи ôдбився далеко за Стрыпою.

Плôтъ ôтъ подвôря затрѣщавъ, Гапка гопнула на земь, вхопила за коновку, вмигъ перескочила на подвôрье, журавель заскрипѣвъ, вже й зновь е вода.

— А ты, Гапко, пильнуй менѣ нынѣ добре коровъ, дивись, щобъ незапустила. А гладущики выпарила кропивою?

Гапка мовь и не чула тыхъ слôвъ тётки, — за стеоретиннй були они, щобъ на нихъ ôтповѣдати. Тётка видно и не сподѣвалась ôтповѣди, бо однымъ духомъ тягнула дальше:

— Зосю! та бо ты гетъ пообталяпуешься, — якъ покажешься передъ хлопцями?

— Овва, що менѣ за хлопцй? Певно Ярко самъ приѣде.

— Ну а и Телюкъ.

— Не видала Телюка? Щожь великого!

— Цить-но, дѣвчино! Хлопець все хлопцёмъ. Невподобае, — обмовитъ, а вподобае — ще гôрше обмовитъ, щобъ другихъ ôтстрашити, а вкôнци и самъ кине.

— Щожь то я й боюсь ихъ обмовы и киданья.

— А повиннась боятись.

— Не знати чого? Якъ що неправда, то не зашкодитъ менѣ, а якъ правда, ну то не грѣхъ.

И Зося стала дальше коновочкою поливати густо уквѣтчанй кльомбы.

— Па, па, па, терефере! Кобы ино такъ! А ты не знаешь: оденъ скаже а, другій б и небавомъ дôйде до з. У нихъ то не велика рѣчь зъ мухи зробити вола. Завидитъ тебе троха обмурану, та скаже: нехлюйниця, я заставъ ю несподѣвано, була брудна гôршь тои жидôвскои помыйницй.

— Про мене нехай и каже!

— Нехай не каже! Бо може найтися и такій, що такъ повѣритъ на слово, та минати-ме тебе, якъ яку прокажену.

Зося змовчала.

— Ну, а якъ бы коли и здыбавъ тебе, то першъ усёго огляне тебе, чи нема бруду. Якъ же де найде припадково якій пылокъ — пропалась!

— Гапко, ще менѣ воды, Гапко́!

— Таджежь кажу, — пôднесенымъ голосомъ начала тётка, — дай вже покôй. Иди лучше, переберись въ фіолетову сукню. Ихъ що йно не видно. Хибабы колѣя опôзнилась.

— Я не буду перебиратись, рѣшучо сказала Зося, ставляючи свою бляшанку на мураву, и выпростовуючись мовь бы до якого боёвого опору.

— А во, то що.

— Та не знате на що?

Тётка подивилась на гарну стать молодои дѣвчины, на еи зуховату міну, — и якъ бы вже втратила надѣю на побѣду, промовила по хвили:

— Юзю, ходи сыну сюда, я тебе файно вберу. Не дивись, дитинко, на Зосю, — ты у мене красша.

— Такъ, такъ, Юзю, ты йди, а я за той часъ вже сама скôнчу, ще й нарву букетъ, — весело, майже съ смѣхомъ промовила Зося, тѣшучись зъ того, що она на своѣмъ поставитъ.

— Нѣ, я не пôду, — и собѣ уперто ôдôзвалось дѣвчатко.

— А на маешь, а то що вамъ поробилось? — гримнула тётка зъ ґанку.

— Я хочу такожь нарвати букетъ, хочь для Ярка. Зося казала, що она звяже для того пана, що мае приѣхати съ Ярцёмъ, — а я нарву хибань для Ярка.

— Та що говоришь Юзю! вскрикнула Зося, — я собѣ жартувала такъ — букетôвъ треба до великого покою.

— Бѣдажь менѣ нынѣ зъ вами, — промовила вже бôльше ласкаво тётка, мовь бы похвалювала той помыслъ съ букетами. Але чомужь перше не нарвалисте, поки не було росы, — теперь ще бôльше зароситесь и обмураетесь.

— Теперь бо доперва ôджили квѣты, — перебила Зося — перше на спецѣ були привяли. Въ букетѣ не постоялибъ и днины, и не пахлибъ. Гапко́, гей-же, дежь бо ты?

— Гапко́! — крикнула й собѣ тётка зъ всёи сылы, — оглухлась?

Гапка неоглухла, була за далеко, дивуватись однакъ дуже, що о. Аполанаръ, сидячи vis à vis тётцѣ на лавочцѣ, не утлухъ ôтъ еи поклику; ôнъ бо ажь теперь давъ ознаку житья, ухопившись именно обома руками за оба свои уха.

— Овъ, Анно, не кричѣтъ бо такъ, — промовивъ ôнъ и сердито майже глянувъ на тётку.

— Та якъ не кричати, хоба не бачите (они обое звычайно собѣ выкали) дѣвчата чекаютъ на воду, а Гапка зарылась десь и не приноситъ, а ту вже що йно не видно нашихъ. Зоси ще выпадае конечне перебратись, якъ такъ покажется передъ чужими льюдьми. Хибань хочете, щобъ она вѣчно дѣвувала? Та часъ бы вже разъ, щобысьте и сами ту дѣвчину опамятували. А то таке выросло дике, — словомъ лѣсôвка. Уперта, капрысьна... эхъ годѣ вже... она не пôде и не пôде перебиратись... ще пôдливати, ще те, ще се... увва, фе, ба а панъ Телюкъ застане огидну, обмовитъ и баста! Що тогдѣ, якъ нйхто й не подивится на вашу доню пещосю!

Тётя Анна такъ моцно гримала при тôмъ кулакомъ по лавцѣ, такъ натискала на деякй слова эффектовнй якъ *эхъ*, *увва*, *фе*, *годѣ*, *баста*, — що о. Аполинаръ зôвсѣмъ, що то кажутъ, стратився, змявся въ клубокъ и сунувся у самъ кутокъ на лавцѣ пôдъ стѣну, мовь бы шукавъ заслоны для своеи спины. Тётка Анна не зважала на той стратеґічный маневръ, она свое дальше:

— Безъ выхованья, — говорити-мутъ, та й яке менѣ ту выхованье: послухати — не знае що й значитъ. Ге-бо Гапко!! Заховалась десь, чортове ребро! Миханьку! э ходи хибань ты, та подай воды, де та скажена Гапка дѣлась?

Послѣдній слова звернені були до пастуха, що пригнавъ зъ поля товаръ и саме тогдѣ явився близько плота зъ подвôря.

— А пôшла либонь на ґородъ, — промовивъ Миханько, караскаючись на плôтъ.

— Казаламь ти, песій сыну, осторожно съ плотомъ. Нынѣ за хворôстъ тяжко!

Миханько не обзывався нйчого, ôнъ якъ ôтъ якои ласки усмѣхнувсь и тихо мовчки хопивъ за коновку. Плôтъ ще лѣпше затрѣщавъ того разу.

— А колькибъ на тебе, невѣро!

— Табожь, тётю, я вже стерпѣти бôльше того не можу! промовила съ докоромъ гнѣвно Зося, — все такъ тôлько вы: „а кольки, а песій, а сказивбыся, а сякій а такій“, — и гримаете и гримаете, — абожь слуги не люде; далѣ, далѣ они не схотятъ у насъ и годины держатись.

— Тьфу! люде, люде — я и чула вже и знаю, що люде, — алежь собѣ розбираютъ! Еще, якъ бы ихъ не тримати добре, кôлки стругали бы господареви на головѣ.

— Та добре, що тримати, алежь не треба клясти.

— Но, но, вже ты доню мене не будешь розуму учити, — крикнула на Зосю тётка, уважаюча себе за дуже образовану и добре выховану.

Бесѣда перервалась на кôлька хвиль. Дѣвчата рвали квѣты съ тихимъ шелестомъ. Зося выльяла весь свôй гнѣвъ на кôлькохъ лободахъ, що росли крадкомъ мѣжь червоными огниками; она вырывала ихъ съ корѣньёмъ та съ розмахомъ выкидала корѣнцй съ купкою землицй далеко до плота за дорогу.

Миханько принѣсъ воды. И въ мигъ вже всё було попôдливане.

*

— Ну теперь убиратись, — твердила свое тётка.

Зося удала, що не чуе. Була она якъ на будень дуже гарно и чисто одѣта, а впрочѣмъ Телюкъ не подобався ѣй за те, що на ню дуже мало у Львовѣ звертавъ уваги, не заговоривъ и кôлька слôвъ. Се гнѣвало Зосю, бо знала, що она хороша и бажала, щобъ усѣ мущины передъ невь ниць падали. Она давно роздумувала надъ тактикою поступованья съ Телюкомъ, коли приѣде на вакацію. „Буду съ нимъ холодна, оминати го все буду, удамь, що и ôнъ не звертае на себе моеи уваги. Хлоповичъ! думный якій! якъ вже троха въ школахъ вытараскався. И я потраплю бути думною!“

Помимо то Телюкъ Зоси часто стававъ передъ очима, ёго повнѝ чорнѝ очи неразъ ѣй привиджувались, не разъ задумавшись бачила она мовь живого, ёго скорѝ, незвычайнѝ рухи, ёго гарне лице. И гнѣвало ю зновь, що на ню недивится. Дотого ѝ частѝ згадки тётки про нёго все приводили въ память образъ молодого философа (Телюкъ бувъ слушатель филозофіи, именно ходивъ на филологію). Тётка Анна тôлько и згадувала про Телюка, якъ „кавальера“. Хочь ёго ще не бачила, але сподѣвалась, що для Зосѝ може статись нерôвнодушнымъ, сли она зъумѣе поступати.

Зося надыбала въ тôй хвили грубе якесь хабузье мѣжь густою рутою, — вырвала го зъ корѣнёмъ и шпурнула далеко по за себе.

— Помалу, помалу, ще забьешь хлопця, — шкода!

Зося оглянулась на тіи слова: за невь на плотѣ, що тягнувся вздовжь по надъ дороговь, стоитъ щось высоке; — ажь скрикнула зъ несподѣванки:

— „Ярко!“

Злѣзъ ôнъ зъ воза на дорозѣ, выдрапався стежкою по при плôтъ, по надъ дорогу, що тяглясь мовь ровомъ и станувъ за Зосею.

— Татуню, Ярко! крикнула Юзя и сплесла въ долонѝ.

— А во Ярко! и собѣ майже въ одинъ часъ промовила тётка Анна. А ты ôтки тутки?

— Зô Львова.

— Та я знаю, але чого лазишь собачими стежками? Ты все ще гонивѣтеръ?

— Ты самъ? запытавъ о. Аполинаръ, встаючи изъ лавочки.

— Самъ, — ôтповѣвъ Ярко, злѣзаючи зъ плота.

— А чому не приѣхавъ панъ директоръ?

— Телюкъ? бо... бо... по що? маю добру клясу. Ще мене разъ пытали зъ греки и математики, якось пôшло: маю чисту першу клясу.

— Покажи свѣдоцтво, невѣрю инакше.

Ярко мавъ вже въ поготовю. О. Аполинаръ взявъ и ставъ читати: — Темно вже... Та що, що першу? але я просивъ п. Телюка, щобъ въ всякôмъ разѣ приѣздивъ, — пытаючо промовивъ о. Аполинаръ. Въ ёго голосѣ чути було якесь здивованье.

— Та такъ, алежь ёму лучилось дôстати добру лекцію на вакаціи, и поѣхавъ.

Ярко сказавъ щиру неправду, прото и ôтъ смѣху не мôгъ вдержатися.

— А що тётю? немала я причутья, колимь не хотѣла перебиратись? — тріюмфувала Зося и щоино не „застругала морквы“ до тётки на своихъ дрôбненькихъ пальчикахъ. Она пôдôйшла за Яркомъ до ґанку.

Ярко витався зъ усѣма, смѣявся и радувався студентскою радôстью. Хлопець ôнъ собою бувъ хорошій, ще не высокій якъ на укôнченого ученика третёи клясы, лицёмъ подôбный до батька, брюнетъ, очи живѝ Зосинѝ, та и самъ мѣткій, рухливый, якъ живе срѣбло.

— О причутье, яке ми причутье — просте лѣнивство! — твердила свое тётя. Такъ ты маешь добру класу Ярку? дуже красно зъ твоеи стороны. Прецѣнь... прецѣнь.

При тыхъ словахъ уцѣловала Анна свого братанка такъ голосно, що могла се почути Гапка за хатою, потôмъ погладила рукою ёго по головѣ, взяла за пôдбородокъ, подивилась въ очи и ще разъ похвалила: Дуже красно, сыну, тримайся тôлько дальше.

— Зосю, звернула она середъ бесѣды, — ану-но накрый до стола. Ты Ярку певно добре зголоднѣвъ?

— Очевидно. Добре мене натѣпавъ вôзокъ, — знати, новый.

— Зосю, бѣгай же скоро!

Въ дверахъ до покою перегороджуючи ей дорогу — мовь зъ землѝ вырôсъ — Телюкъ.

— Добрый вечѣръ, княжно Леонтино, — промовивъ ôнъ, жартобливо нагадуючи на комічну сцену въ поліціи.

— Вы ту? сказала Зося и запаленѣлась уся, оступаючи на ґанокъ.

— Якъ бачите, ту. Добрый вечѣръ! ôнъ поклонився до тётки Анны и до о. Аполинара.

— А, — гостеньки до насъ, сказавъ о. Аполинаръ та щожь Ярко казавъ за якусь лекцію?

При тыхъ словахъ подавъ руку прибувшому. Устиснулись и поцѣлувались.

— Господинъ Телюкъ, моя сестра Анна, ôтрекомендувавъ о. Аполинаръ, всказавши, чи властиво кивнувши правою рукою на одно и друге.

Обое переглянулись мовчки, Телюкъ мовчки поклонився.

— Гостеньки до насъ, давно сподѣванѝ, милѝ гостѝ,— просимо сѣдати, начала дуже солоденько промовляти тётка Анна, — та сама, що передъ хвилевь ще була такъ грубою въ обходженью.

(Дальше буде).

ЛІТЕРАТУРНІЙ ПИСЬМА.

II.

Kronika Codzienna и рускій народовцій. „Просвѣта“ и еи заходы около народа. Популяризація науки. Тверезôсть и „Трийцять лѣтъ Тверезозтн“ п. Барвѣньского. Гумористика и „Крі-Крі“ п. П. П. „Слово о Пълку Игоревѣ“ О. Огоновского.)

Зима буде! Новина ся стала!... „Kronika Codzienna“ (чч. 88, 89, и 90.) въ „триголовнôй“ вступнôй статьи продеклямувала похоронну бесѣду цѣлôй галицкôй Руси, еи політичному и літературному значѣнью, еи минувшости и будущинѣ. „Kronika Codzienna“ взялася въ своихъ статьяхъ характеризувати нашій галицкій партіи и за чергою перейшла Народовцѣвъ, Рутенôвъ и Руссофилôвъ и всюды найшла, якъ не цѣлковиту гниль моральну, приватнй интересы и негôдный эгоизмъ, то бодай цѣлковиту безсильнôсть и недостачу опоры хотябы при найщирѣйшôй воли. Кликнула тота „могуча чародѣйка“ Codzienna, що нема у насъ въ Галичинѣ ніякои літературы, та що партія народна „na wszystkich punktach została odpartą“ бо „trzy twierdze Rutenji: Jur Święty, Stauropigja i Dom Narodny zamknięto szczelnie przed młodzieżą, która szczerze miłowała naród“. Дивно се, дивно, — а здаеся, таки правда, що „K. C.“ дôйстно въ тыхъ „twierdzach Rutenji“ бачитъ „twierdze“ на котрыхъ опираеся нашъ народъ. Но мы увѣряемо „Kr. C.“, що напрямы молодшои партіи и всѣхъ людей щирои думки звернулися зôвсѣмъ куды инде, лишивши на боцѣ старыхъ, доживаючихъ свого вѣку людей. Що до нашои літературы, — то „Codzienna“ стрѣлила кулею въ плôтъ, мовлячи, що и ту молода партія не довела до того, до чого була повинна довести. Правда, — она богато терпѣла и терпитъ ще й доси ôдъ многихъ загорѣльцѣвъ, — ну, але дежь хто коли бачивъ реформу безъ переслѣдуванья, будованье нового безъ валенья старого? Похибилася такожь „Kr. Codz.“ твердячи, що партія народна тому не може доси нйчого зробити, бо старй партіи маютъ за собою народъ. Народъ нашъ пôзнае уже, тай то ясно пôзнае, ôдки ёму ждати добра, — хто глядитъ на него, якъ на брата, а хто якъ на драбину, по котрôй мôгъ бы чимъ разъ высше лѣзти. Головный переворотъ у насъ уже скôнченый, борьба рѣшена, — живй гадки мусѣли перемочи, — а тоти останки мертвеччины, що ще доси стоятъ, обреченй на скоршій або пôзнѣйшій, но нехибный упадокъ. На самый передъ мусѣла стара партія уступити зъ поля літературы, бо ту она й нйколи не стояла сильно. Нынѣ творы письменнй нашихъ „старыхъ“ — то уже лишь послѣдній краплй дожджу по тучи, — то появы, що попадаютъ въ забутье, не лишаючи по собѣ й слѣду. Правда, політика ще въ ихъ рукахъ, — але то лишь пытанье часу, коли и она перейде въ руки щирѣйшихъ людей, що лучше еѣ повести зъумѣютъ. На додатокъ чесна рецензентка нашои суспôльности збивае сама себе сейчасъ у слѣдуючôмъ нумерѣ, де, забувши про тоту негацію нашои літературы, хвалитъ и пôдноситъ знамениту працю Дра Ом. Огоновского, „Слово о Полку Игоревѣ“.

Гадка у мене, дати въ нынѣшнôмъ письмѣ нашимъ читателямъ якій-такій поглядъ на теперѣшный прудъ розвою нашои молодежи и згадати о найновѣйшихъ двохъ творахъ нашого письменства, о згаданôмъ „Словѣ о Пълку Игоревѣ“ и о новôй книжочцѣ, выданôй Просвѣтою „Трийцять лѣтъ тверезости, оповѣданє Володимира Барвѣньского“, съ котрыхъ кожде може представляти особный напрямъ літературный.

Головною цѣхою майже всѣхъ новѣйшихъ літературъ е народнôсть. Люде щирои думки зарана пôзнали, що тогды лишь література стане дѣломъ серьознымъ выйде зъ границь забавки, коли ôддасться на пожитокъ цѣлыхъ масъ народа, стане ихъ помôчницею и порадницею, для нихъ понятною и имъ корыстною. Ôсѣмнацятый вѣкъ зродивъ тоту гадку, — девятнацятый увѣвъ еѣ въ житье. И наша нова література — переважно народна. Квѣтка, Шевченко, Марко Вовчокъ выховуютъ нынѣшнй поколѣнья. Но гадка, ширити науку, хоть и елементарну межи простыми людьми въ формѣ для нихъ приступнôй и принаднôй, гадка популяризованья науки, належитъ въ цѣлости нашому столѣтью.

Два нашй товариства „Просвѣта“ и „общество им. Мих. Качковского“ взяли на себе задачу, популяризувати науку. Тов. „Просвѣта“ выдало ось-теперь 42. книжочку популярну — „тов. им. Качковского“ 10. Але немала рôжница межи тыми выданьями. Просвѣта хоть може и безъ уложеного напередъ пляну, поступила собѣ далеко систематичнѣйше, якъ тов. им. Качковского, котре свôй скорый розвôй мае завдячити зôвсѣмъ не своѣй дотеперѣшнôй дѣяльности, але выключно повазѣ и заходамъ о. Наумовича. Становище „Просвѣты“ було далеко труднѣйше. Въ завязку своѣмъ оно стрѣтило недовѣрчивôсть або й вражду межи найбôльшою частью интелігенціи, а темноту и цѣлковитый недостатокъ интересу до науки у народа. Звертаючися до селянъ, треба було насамперед межи немногими грамотными селянами розбудити охоту до читанья запомочью дрôбныхъ, цѣкавыхъ повѣстокъ зъ житья, казокъ и т. п. Тои задачй доповнила „Зоря“ (VI книжочокъ). Небавомъ зачався дôйсно въ народѣ будити интересъ до читанья, — товариство подало ёму рѣчи уже серьознѣйшй, хоть все таки занимаючй, якъ деякй повѣсти Основяненька и Устыяновича, — подало му и цѣнну брошуру: „Що насъ губитъ, а що намъ помочи може“. Що она справдѣ найшла доступъ до народа и сталася книжкою корыстною для нёго, того доказала потреба третього еи выданья у 5.000 прим. Но чимъ найбôльше прислужилася Просвѣта нашому народови, то безперечно выданьемъ цѣнныхъ „Розказôвъ про небо и землю“ (10.000 прим.) и „Розказôвъ про силы природы“ I. и II. книжочка (а 10.000 прим.). Сесй книжочки розходятся дуже быстро, що свѣдчитъ не лишь о добрôй методѣ ихъ выкладу, но далеко бôльше о тôй горячôй жадобѣ науки, просвѣты и самопôзнанья, яка послѣдными лѣтами заволодѣла вже мало що не цѣлою масою нашого народа. И менѣ лучалося неразъ бачити, якъ мужикъ-селянинъ, маючи въ рукахъ усякй книжочки „Просвѣты“, насамперед брався читати „Розказы про силы природы“, або „про небо и землю“.

Про „общество им. Качковского“, бôльше замѣтне задля числа своихъ членôвъ, якъ задля своеи дѣяльности, я може коли другимъ разомъ ширше розговорюся. Теперь перейду до огляду книжочки п. Барвѣньского, означеной 42. нумеромъ въ числѣ выдань Просвѣты.

Всѣмъ щирымъ народовцямъ ôтъ самого нащадку ходило и ходитъ о пôднесенье матеріальне и моральне народа, щобы мôгъ самостôйно ступати до вызначеной цѣли и въ тôмъ зглядѣ пôти слѣдомъ другихъ западнихъ народôвъ, що го геть-то выпередили. Головною перешкодою до того ставало піяньство, сумный наслѣдокъ панщиняныхъ часôвъ, котре однакожь за жалкого

ґаздôвства краевого недавныхъ рокôвъ значно було збôльшêло. Всêмъ намъ звêсна борьба людей, бодай що-то щиро мыслячихъ съ тымъ сумнымъ налогомъ. Духовеньство, уже наслѣдкомъ свого становища, взяло головну участь въ тôй борьбѣ. И товариство „Просвѣта“ выступало уже упередъ противъ піяньства, именно въ книжочцѣ „Що насъ губитъ“, — но не ограничилося на самôй морали и на обридженью людемъ піяньства и піякôвъ, — якъ то звычайно роблятъ проповѣдники тверезости, но подало кôлька практичныхъ радъ, якъ устеречися піяньства и полѣпшити пôдъупадаюче сельске ґаздôвство. Яко доповненье наведенои брошурки въ тôмъ зглядѣ можь уважати „Село Фармазоны (Чокого: Die Goldmacher)“ и „Житье чесного чоловѣка“. Но ось передъ нами нова книжочка, выдана Просвѣтою, котра въ повнôмъ образѣ и въ занимаючôй формѣ повѣсти представляе всё сказане доси о тверезости, — розумѣеся, не кладучи такои ваги на сторону негативну, якъ н. пр. „Нове житье, новый ладъ“, но бôльше на практичнѣ порады, що треба робити, щобы статися тверезымъ чоловѣкомъ“. (Въ загалѣ всѣ выдання Просвѣты ôдзначуются бôльшостью позитивныхъ, якъ негативныхъ гадокъ). „Трийцять лѣтъ тверезости“ читае ся приятно; бесѣда звучна и чисто народна, складъ легкій и живый. П. Б. вывязався изъ своеи задачи дуже зручно, пôддержуючи интересъ читателя хорошими описами.

Ôдъ поважныхъ праць надъ просвѣтою народа гляньмо на инчій родъ письменства, нашого вѣку, на гумористику.

Дитя нашого столѣтья, здужала она скоро найти собѣ широкій хôдъ межи всѣми народами Европы и розширити свôй круговидъ на всѣ роды и виды людского занятья и житья. Та головною еи ареною е и остане вѣдай на все література и політика. Житье семейне менче доставляе для неи предметôвъ, — и въ тôмъ рôзниця межи нею а сатирою, — въ тôмъ зновь еи схôднôсть зъ греческою „старою комедіею“.

Ôтцемъ и „родоначалникомъ“ гумористичнои літературы у насъ безперечно вѣденьскій „Страхопудъ“. Ще й доси всѣ памятаютъ его появленье и его дѣяльнôсть, его напады на перевертнѣвъ и молодыхъ народовцѣвъ. Лишаю на боцѣ тенденцію „Страхопуда“ и его руссофильскй переконанья, — но неперечно, ôнъ немало зашкодивъ молодôй, народнôй партіи въ очохъ публичнои опініи и выховавъ публику для „Слова“ и „Карпата“. Якъ нещасливый однакожь бувъ „Страхопудъ“ въ напрямѣ своеи дѣяльности, такъ само не пощастилося ёму въ наслѣдникахъ. Наша Галичина, ба й угорска Русь, затямила пôсля Страхопуда не мало гумористичныхъ часописей, котрѣ, мовь ильща на болотахъ, проблыскували хвильку и гасли. Такими були: „Сова“, „Кропило“ „Страхопудъ II.“ и проч. Хотяй всѣ они й були, мовьбы вырѣзанѣ изъ тѣла погибшого Страхопуда I, — дѣяльнôсть ихъ була такъ невелика и такъ не въ пору, що нема що про ню й згадувати. До тои самои рубрики втягнути треба й „Лопату“, — котру намъ сего року прийшлося и до хресту тримати й поховати.

Нашѣ народовцѣ занятѣ серьознѣйшою працею, не проявили доси крôмъ кôлькохъ чиселъ „Дулѣ“ нѣ одного гумористичного періодичного письма. Ажь ось сего року, недавно выйшла маленька брошурка д. П. П. п. з. „Крі-Крі“, — котра мае бути початкомъ довшого выдавництва. Недостача иллюстрацій богато унимае цѣнности тôй брошурцѣ. Но и въ загалѣ належитъ уважати „Крі-Крі“ неудачною пробою и мы сумнѣваемося, чи д. П. П. стане дальше выдавати подôбнѣ брошурки. Авторови не стае гумору, а его добавки, перекрученья слôвъ, натяганья речень, помѣщенѣ въ клямрахъ, нѣбы дотепы, всё те показуе, що авторъ силувався бути дотепнымъ. Противно, правдивый гуморъ не потребуе подôбныхъ натяжокъ, — плыне невымушено и ясно, дыше веселостью, розсмѣшуе кождымъ найзвычайнѣйшимъ, но належито поставленымъ словомъ.

И спытайможь теперь сами себе, яка тому причина, що не могла у насъ доси устоятися на довше нѣ одна гумористична газета? Тажь елементъ гумористично-сатиричный дуже богатый у нашого народа, его острый дотепъ, его слёзами проблыскуючій смѣхъ послуживъ за основу безсмертнымъ творамъ Николы Гоголя, сплодивъ знаменитѣ Квѣтчинѣ повѣсти: „Салдацкій партретъ“, „Конотопску вѣдьму“ и другѣ. Та лишь бѣда, що нашѣ дотеперѣшнѣ гумористы скорше волѣли брати собѣ за взôрцѣ товстѣ нѣмецкѣ дотепы, якъ пôдслѣджувати гумористичный настрôй питомого народа, — що не умѣли они серцемъ прочути, нѣ розумомъ збагнути духа рускаго люду и того пруду загального, котрый поволи но сильно обнимае майже всѣ верствы нашои суспôльности. Они мовь Донъ Кішотъ на вѣтряки, розгонювалися все або на украинцѣвъ и въ загалѣ всѣхъ, що не такъ гадали, якъ они, або выгрѣбали дѣла личнѣ (Kibic do Wandy, зъ пекарнѣ Лопаты и др.) и нѣкого необходячѣ покутнѣ поговôрки, — а й не прочували, що то таке народъ, его интересы и житье. Гумористична часопись у насъ — то потреба дня, подôбно якъ політична, — та треба лишь, щобы взялися за еи редагованье люде совѣстнѣ, щобы она була зеркаломъ народного свѣтогляду и не представляла хлопа, якъ всѣ дотеперѣшнѣ, яко якусь на-пôвъ идіотичну фігуру, котрôй десь-десь, у ряды-годы вырвеся якесь наивно-дотепне слово. Гумористъ, — то критикъ, его найкрасша прикмета, — то широкій и ясный свѣтоглядъ, то спокôй и безстороннôсть.

Сими днями у всѣхъ майже львôвскихъ рускихъ и польскихъ часописяхъ выкликало обговоры выдане недавно въ печатни Тов. им. Шевченка „Слово о Плъку Игоревѣ“. Се праця обширна и всесторонна. Нашъ знаменитый памятникъ поетичный зъ XII в. обробленый совѣстно, — давнѣйшѣ выданья выкористанѣ и новыми выслѣдами, именно языкословными, самого автора помноженѣ, — а притôмъ принадна форма и гарный языкъ.

Дръ. Ом. Огоновскій зробивъ велику прислугу нашôй літературѣ — зробивъ прислугу й нашому языкови, доказавши своимъ дѣломъ, що способенъ ôнъ до чисто-науковыхъ праць и критичныхъ дослѣдôвъ.

Щобы численнымъ попытамъ за тою цѣкавою книжкою вдоволити, принявъ „Акад. Кружокъ“ на себе еи продажу и доставляе на жаданье ôдворотною почтою.

Дописи.

— **Зъ Пôдгаецъ. (Товариство „Помôчь“ въ Пôдгайцяхъ).** Многимъ зъ Почтенныхъ Родимцѣвъ незнакоме ще наше товариство. Тому хочемо деяку звѣстку про себе дати.

Дня 19го жовтня с. р. обходило ремѣсниче товариство въ Пôдгайцяхъ „Помôчь“ трету рôчницю свого истнованя. Бувъ се день не дуже погôдливый; гада-

лисьмо проте, що йно на малôмъ числѣ членôвъ прийдесь намъ пристати. Такъ нѣ! Всѣ члены до одного зôбрались въ комнатахъ товариства. На лици кождого зъ присутныхъ малювались: радôсть, вдоволенье та довѣрье; — кождый зъ насъ знавъ се добре, що с членомъ такого товариства, що мае велику стôйнôсть, що причинилось вже досыть не одному до уходу зъ нещастья. — И такъ, примѣромъ, запомогли мы сего року кôлькадесятёхъ нашихъ членôвъ грошевою пожичкою, та увôльнили ихъ ôтъ поклонôвъ пейсатымъ лихварямъ. Но не дбаемо мы йно про матеріяльну сторону нашихъ членôвъ. Е у насъ и спора библіотека, зъ котрои не одинъ зъ нашихъ членôвъ запомôгся духово. А щобысьмо знали, що въ свѣтѣ чувати, то постаралисьмося о всѣ нашй руски письма (вынявши „Слово“). — Такимъ чиномъ не стае намъ до нашого добробыту нйчого бôльше, якъ лишь те, щобъ и нашй Родимцй зайнялись нами трошечка щирѣйше, якъ се доси було. Не жалуемося мы тутъ на такихъ, що подалеки ôдъ насъ; а за тыхъ намъ прикро, що поблизки насъ, а прецѣнь йно кôлькохъ зъ ныхъ навѣдуеся до нашого товариства. Просимо проте всѣхъ ВП. землякôвъ, котрымъ лишень добро нашого Товариства на серци лежитъ, не забувати про насъ та запомагати насъ чи ти даромъ якимъ чи порадою щирою. Мы приймемо й одно й друге сердечно — а въ замѣнъ пôшлемо руске сердечне: „Спасибôгъ“.

Ôдъ Выдѣлу Товариства ремѣсничого „Помôчь“ въ Пôдгайцяхъ.

Евг. Гузаръ секр. — *А. Маркевичъ* голова.

— **Зъ Тернополя.** Пôсля §. 19. устава для Бурсы тернопôльскои Выдѣлъ тоиже повиненъ постаратися о творы ôдвѣтнй для библіотеки Бурсы, щобы питомцй еи и по за школою могли що пожиточного прочитувати, читаньемъ такимъ образуватися и скрѣплятися въ рускôмъ дусѣ и любови свого народа. Понеже Выдѣлъ не мае достаточныхъ средствъ на закупно такихъ творôвъ, то полагаючи на жертволюбіе щирыхъ патріотôвъ, прибѣгае съ горячимъ прошеньемъ до Всч. пп. сочинителѣвъ, выдавцѣвъ и всѣхъ патріотôвъ, щобы по змозѣ жертвували ôдвѣтнй творы для згаданои библіотеки, присилаючи ихъ на руки мѣстопредсѣдателя Дра Льва Шеховича.

Ôдъ Выдѣла рускои Бурсы тернопôльскои.

Въ Тернополи дня 11. вересня 1876.

Дръ В. Лучаковскій. — *Василь Копытчакъ.*

БИБЛІОГРАФІЯ.

Руска.

— **Сербськi народнi думи и пiснi** *переложив М. Старицькый. — Чистий дохід в користь братіс Славян — Київ 1876. Тискарня В. И. Давиденка.* Книжочка ся обôймае рускій перекладъ многихъ лицарскихъ народныхъ сербскихъ пѣсень, зъ циклю о Югoвичахъ, о Марку Королевичу, о царици Милици и декотрй зъ пôзнѣйшихъ. Чистый дохôдъ призначеный для Славянъ борючихся за народню самостôйнôсть. (Svetozor Nr. 41. 1876).

— **Дра Михаила Осадцы Граматика рускаго языка.** — *Третье изданье, пересмотрене О. Левкимъ и И. Онышкевичомъ. — Во Львовѣ — накладъ и печатня Института Ставропигійского, пôдъ зарядомъ Стеф. Гучковского 1876.* — Стôрôнъ 238 + VIII. въ 8-ку. Цѣна 80 кр. а. в. Можна дôстати въ книгарни Ставропигійскôй.

— **Днѣстрянка, Альманахъ съ календаромъ на рôкъ звичайный 1877** — *выданый накладомъ рускаго Товариства „Академ. Кружокъ у Львовѣ“ а заходомъ Ивана Белея, Антона Дольницкого Володимира Левицкого и Ивана Франка У Львовѣ, 1876. Зъ друк. Товариства Имени Шевченка пôдъ зарядомъ Фр. Сарницкого.* Стôрôнъ 128 + XXIV. въ 8-ку. Цѣна 50 кр. Дôстати можна черезъ Адмінiстрацію „Друга.“

— **Иванъ Подкова** *написавъ Исидоръ Р. Пасьчинскій. — Львовъ. — Зъ печатнѣ Инстпт. Ставропигійского пôдъ управ. Ст. Гучк. 1876.* Стôрôнъ 44. въ 16-ку. Дôстати можна въ книгарни Ставропигійскôй.

— **Слово о пълку Игоревѣ.** — *Поетичний памятник руської письменности XII. віку. — Текст с перекладом и с поясненями видав Омелян Огоновський. — У Львові. — Накладом видавця 1876. — З друкарні Тов. Имени Шевченка під зарядом Фр. Сарн.* Стôрôнъ 136 + XLIV. въ 8-ку. Цѣна на велiновôмъ паперѣ 2 злр. на звычайнôмъ 1 злр. 80 кр. Дôстати можна черезъ Адмінiстрацію „Друга.“

Россійска.

— **I. Кобзарь Шевченко** *въ переводѣ русскихъ поэтовъ. Изданіе третье 1876. Цѣна 1 р. 25 к.*

— **2. Игорь князь Сѣверскій.** *(Слово о Полку Игоревѣ). Поэма въ 12 пѣсняхъ. Перевелъ съ древне-русскаго Н. Гербель. Съ 6-ю рисунками Зичи и Шарлиманя. Цѣна 2 р., въ переплетѣ 3 р.*

НОВИНКИ.

Рускій народный театръ.

— Прецѣнь разъ по довгôмъ часѣ Львôвъ дôждеся представлень театральныхъ на рускôмъ языцѣ. „Народный Дôмъ“ по довгôмъ вагованью ôдступивъ велику салю на кôльканайцять представлень безплатно драматичнôй трупѣ панй Романовичъ. Надѣемося, що львôвскй и околичнй Русины не мало будутъ вдячнй „Совѣтови управляючому дѣлами Народ. Дому“ за тоту уступку и численно ôдвѣдувати станутъ представленья драматичнй сеи любленои и заслуженои у насъ трупы. Представленья тотй будутъ, дасть Богъ, ще зъ другого згляду важнй для насъ, — они можутъ пôдкрѣпити у нашихъ Русинôвъ щирый интересъ до народного дѣла и народного языка, — и мы якъ найсердечнѣйше желаемо Романовичъ якъ найкрасшого поводженья у Львовѣ.

— **Збôры Академ. Кружка.** Загальнй збôры членôвъ товариства „Академическій Кружокъ“ ôдбудутся дня 29. жовтня о год. 3 по полудни на тутешнôмъ университетѣ.

— **Именованье членôвъ основателѣвъ и почестныхъ.** Выдѣлъ уступаючій на послѣднôмъ своѣмъ засѣданью дня 26. с. м. именувавъ членомъ основателѣмъ „Акад. Кружка“ тов. Просвѣту за подарованй товариству книжки свого выданья въ цѣнѣ надъ 20 зол. Крôмъ того именувавъ выдѣлъ членами почестными „Акад. Кружка“: Михайла Петровича Драгоманова, бувшого магистра всеобщои исторiи при университетѣ въ Кіевѣ за присланй въ библіотеку нашого товариства книжки и за его цѣннй дописи въ „Друзѣ“; дра Омеляна Огоновского и дра Олександра Огоновского, професорôвъ при тутешнôмъ университетѣ, проф. техніки Медвецкого, дра Евгенія Мироновича, бувшого мѣстопредсѣдателя тов. им. Качковского и двохъ нашихъ селянъ-патріотôвъ: Фіалковского зъ Телячого и Корчука зъ Солонки.

— **Завôзванье.** Выдѣлъ „Академ. Кружка“ завзывае тыхъ Вп. пп., що ôдъ р. 1873 (включно) до р. 1876 (выключно) вичпозычали книжки изъ библіотеки нашого

товариства, щобы ихъ звернули найдальше до 1. Сѣчня 1877 року.

И такъ завзываеся гг.:

Яцишина	до зверненья	1	тому
Маркевича	„ „	1	„
Базилевича	„ „	1	„
И. Кисѣлевского	„ „	3	томôвъ
М. Поляньского	„ „	1	тому
Е. Билѣнкевича	„ „	1	„
А. Д. Строцкого	„ „	1	„
Ткачкевича	„ „	2	томôвъ
Данилюка	„ „	1	тому
Вагилевича	„ „	1	„
Барановского	„ „	1	„
Чупку	„ „	1	„
Щербана	„ „	2	томôвъ
Кульчицкого	„ „	4	„
Филиповского	„ „	1	тому
Ст. Лабаша	„ „	6	томôвъ
Олѣйника	„ „	1	тому
Крыницкого	„ „	1	„
Ив. Цыбыка	„ „	3	томôвъ
И. Шушковского	„ „	6	„
О. Скалецкого	„ „	1	тому
Ю. Костецкого	„ „	1	„
Вильчинского	„ „	1	„
К. Охрымовича	„ „	4	томôвъ
М. Коралевича	„ „	1	тому
А. Кисѣлевского	„ „	1	„
И. Литвиновича	„ „	6	томôвъ
И. Петрушевича	„ „	1	тому

Ôтъ Выдѣлу „Акад. Кружка“.

Львôвъ дня 26. Жовтня 1876.

— **Филія „Просвѣты“ въ Тернополи.** „Правда“ пише: На пôдставѣ рескрипту намѣсництва зъ 25. серпня 1876 р. ч. 35.975 оповѣстило староство въ Тернополи основателѣвъ филіи товариства „Просвѣта“ въ Тернополи, що намѣсництво прийняло еи завязанье до вѣдомости. На тôй пôдставѣ уконституовався дня 23. лат. вересня выдѣлъ филіи, выбраный на загальныхъ зборахъ (29. л. червця) именно: голова п. Дръ Лучаковскій, заступникъ головы п. Левъ Шеховичъ, секретарь проф. Ол. Барвѣньскій, касиеръ о. Е. Алексевичъ а контрольоръ проф. К. Горбаль. При тôй способности ухвалено запросити замѣсцевыхъ членôвъ, щобъ занялися пильнѣйше розпроданьемъ выдань „Просвѣты“ по селахъ, а такожь выслати запросины до нечленôвъ, шобъ приступали якъ найчисленнѣйше въ члены Товариства. Звычайнй засѣданья выдѣлу маютъ ôтбуватися що мѣсяця, а мѣжь иншими намѣряе выдѣлъ занятися приспореньемъ матеріялôвъ для популярного выдавництва.

Образы. Образъ, що послѣдними часами увагу всѣхъ знатокôвъ штуки до себе привернувъ, се праця Генрика Семирадзкого: „Живй смолоскопы Нерона“, або якъ такожь называють: „Муки першихъ христіянъ“. Выставленый упередъ у Римѣ, здивувавъ Римлянъ, що тôлько найбôльшихъ творôвъ у себе такй маютъ, зайнявъ ихъ такъ, що одинъ зъ римскихъ критикôвъ жалувавъ, для чого авторъ не Италянець. Дальше выставили той образъ въ Монахіумъ, и зновь усѣ знатоки розписалися съ похвалами широко о его прикметахъ. Вôтхненый до высокихъ гадокъ авторъ змалювавъ зъ великою правдою тиху и спокôйну болѣзнь людей, що смѣло ступали у тй муки, твердо вѣруючи, що идутъ до нового житя.

Образъ сей мае бути вже закупленый за 150.000 марокъ. Такъ мабуть его ту у Львовѣ вже не побачимо, якъ того многй надѣялись.

Сими днями бачили мы въ склепѣ п. Гавранка удачну копію зъ образу „смерть Цезара“ славногс монахійского маляра Пільотого. Авторъ переймивъ ту хвилю, коли Тилій Цимберъ проситъ Цезара, щобы увôльнивъ его брата, щобу въ засужденый на выгнанье. Ôнъ ставъ на колѣнахъ передъ диктаторомъ. Но права рука владѣтеля свѣта дае знакъ, що ôдмовлено. Уста якъ разъ скôнчили тй страшнй слова. Лице бôльше рѣшуче якъ горде. Но въ запалыхъ очохъ бачимо глубшу гадку, наче-бъ жахався, чи се не за богато. А стоячй подалѣ сенаторы бачутъ вже цѣлу величь нещасть, що заразъ на голову любимця народа и на ôтчину звалитися мае. Бо ось Каска, почувши слово ôдмовы схопився и присуваесь, щобы зза плечей острымъ штилетомъ першій вдарити у груди Цезара.

Цезаръ, се одинъ зъ тыхъ великихъ людей, що не дбали по правдѣ про долю убогого люду, — а лишь зъеднували собѣ его прихильнôсть, щобы тымъ лѣпше надъ усѣма запанувати.

Поручаемо Товаришамъ, щобы заглянули на сю копію, поки кому удастся саму роботу Пільотого побачити.

Ôдъ редакціи.

Нонеже пôсля найновѣйшого рескрипту міністеріяльного лише академики членами нашого Товариства бути можутъ, — мусѣвъ и нашъ редакторъ тов. Никола Дольницкій, яко укôнченый правникъ съ початкомъ сёго курсу зъ Товариства выступити, а тымъ самымъ и урядъ ôдвѣчательного редактора зложити. Констатуючи се на засѣданю зъ дня 24. жовтня с. р., выбравъ Выдѣлъ ôдвѣчательнымъ редакторомъ тов. Андрѣя Павлиша, правника.

При тôмъ случаю мусимо додати, що сего року поприбували на університетъ и до нашого Товариства новй спосôбнй силы, и що при надходячихъ новыхъ выборахъ до Выдѣлу, подѣлъ працй ще лѣпше перевести буде можна такъ, що выдаванье „Друга“ черезъ змѣну редактора нйчого не стратитъ, — ба, що за теперѣшного редактора и тй причины до невдоволеня не навернутся, до котрыхъ доси мы мусѣли признаватись.

Длятого дожидаемо що разъ бôльшихъ попытôвъ за „Другомъ“.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

ВП. Л. Гуз. въ Береж. Руснй Читанки высылае Вамъ нынѣ Миликовскій а иншй книжки вышлютъ ся Вамъ, скоро тôлько прийдутъ зъ Кіева; „Трийцять лѣтъ Тверезости“ вышле Вамъ завтра „Просвѣта.“ **ВП. Езер. въ Золоч.** Въ тыхъ дняхъ вышлемо. Даруйте, но годѣ було!

Содержанье. Петрѣи и Добощукч. (конець); На потемки (дальше); Літературнй письма; Дописи; Библіографія; Новинки; Одъ редакціи; Переписка редакціи.

Выдае: „Академическій Кружокъ“. — За редакцію ôтповѣдае Андрѣй Павлишъ.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка — пôдъ зарядомъ Фр. Сарницкого.